

Jenni Termonen

Sari Vihavainen

H259KNS2

VANHEMPIEN KEINOT AUTTAA LASTA EROPROSESISSA

Opinnäytetyö
Hoitotyön koulutusohjelma

Maaliskuu 2012

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences		Opinnäytetyön päivämäärä 6.3.2012
Tekijä(t) Jenni Termonen ja Sari Vihavainen		Koulutusohjelma ja suuntautuminen Hoitotyö, sairaanhoitaja AMK
Nimeke VANHEMPIEN KEINOT AUTTAA LASTA EROPROSESSISSA		
Tiivistelmä <p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa opas, jonka avulla vanhempi pystyy auttamaan lasta ilmaisemaan tunteitaan eroprosessin aikana. Oppaan tavoitteena on herätellä vanhempia huomioimaan lapsen tarpeita, reagoida lapsen käytökseen ja ymmärtämään lapsen tunnemaailmaa kriisin keskellä. Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Savonlinnan Perhepalvelukeskuksen kanssa, jonka käyttöön opas tulee.</p> <p>Opinnäytetyön teoriaosuuteen on kerätty tietoa kirjallisuudesta ja aiemmista tutkimuksista. Käsittelemme perheen elämänkaarta lähtien parisuhteen muodostamisesta ja perheen muodostumisen eri vaiheista päätyen eroon ja perhettä kohdanneeseen kriisiin. Keskityimme opinnäytetyössämme lapsen tunteisiin ja asemaan sekä vanhempien mahdollisuuksiin auttaa lasta eroprosessin aikana.</p> <p>Opinnäytetyön jäsentäjänä toimi viisivaiheinen tuotekehitysprosessi, jonka tuloksena syntyi opas. Yksi vaihe tuotekehittelyprosessia oli Savonlinnan Perhepalvelukeskuksen henkilökunnan teemahaastattelut ja kysely henkilökunnalle oppaan sisällön rakenteesta. Haastattelujen analysoinnissa käytettiin induktiivista sisällönanalyysia, jonka keskeisenä ajatuksena oli etsiä yhdistäviä tekijöitä haastatteluista.</p> <p>Oppaan sisältö käsittelee aiheita, joihin vanhempien olisi hyvä kiinnittää huomiota käydessään läpi eroprosessia. Aiheet ovat rakentuneet teemahaastattelujen pohjalta ja teoretietoa hyödyntäen. Oppaasta löytyy tietoa eroon liittyvistä asioista, kuten mistä hakea apua ja millaisia keinoja vanhemmat voivat käyttää käydessään kriisiä läpi lapsen kanssa. Opasta voidaan hyödyntää tilanteissa, jossa perhe suunnittelee eroa, ero on jo tapahtunut tai perhe on tullut sovitteluun.</p>		
Asiasanat (avainsanat) Perhemuodot, avo- ja avioero, lapsen tunteet, lapsen tarpeet, vanhemmuus, ulkopuolinen apu.		
Sivumäärä 41 s. + 18 s.	Kieli Suomi	URN
Huomautus (huomautukset liitteistä) Liitteitä 4.		
Ohjaavan opettajan nimi Leena Uosukainen		Opinnäytetyön toimeksiantaja Itä-Savon sairaanhoitopiiri, Perhepalvelukeskus

DESCRIPTION

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Date of the bachelor's thesis 6.3.2012
Author(s) Jenni Termonen and Sari Vihavainen		Degree programme and option Degree Programme in Nursing
Name of the bachelor's thesis PARENTS' METHODS TO HELP CHILD IN DIVORCE PROCESS		
Abstract <p>The meaning of this bachelor thesis is to provide a guide for parents who are helping their children through a divorce process. The guide helps parents to take more notice of children's needs, behavior and to understand their emotional spectrum. The bachelor thesis was created co-operatively with Savonlinna Family Services Center, which will use it at their work.</p> <p>The information for the theory part of this thesis was collected from literature and previous researches. We inspect the course of family's life, starting from different points of forming the relationship and family, ending at the divorce and the family crisis. We concentrate on the emotions and the position of the children and also on the possibilities of parents to help their kids in the middle of the divorce process.</p> <p>This guide is the product of five-phase developing process. One of the five phases was a theme interview and a questionnaire made to the staff of the Family Services Center. The content of the interviews was analyzed using inductive content analysis, the main idea of which is to find unifying factors in different interviews.</p> <p>The content of this bachelor thesis concentrates on the subjects which parents should pay attention to while going through the divorce process. The topics of the guide have been formed on the basis of theme interviews and theory. The bachelor thesis contains information about subjects concerning divorce, including where to get help and what kind of tools parents have at their disposal while going through the crisis with their children. It can be used in situations where family is planning divorce, divorce has already happened or family has come for arbitration.</p>		
Subject headings, (keywords) Family type, separation and divorce, child's needs, child's emotions, parenthood, outside help.		
Pages 41 p. + 18 p.	Language Finnish	URN
Remarks, notes on appendices Appendices 4.		
Tutor Leena Uosukainen		Bachelor's thesis assigned by

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	PARISUHDE JA PERHEMUODOT.....	2
2.1	Perhe	3
2.2	Kolmiosuhde.....	4
2.3	Perhemuodot	4
3	AVO- JA AVIOERO	5
3.1	Perhe kriisissä	5
3.2	Vanhempien rooli perheessä eron jälkeen	7
4	ERO TUO MUUTOKSIA LAPSEN ELÄMÄÄN	8
4.1	Lapsen oikeudet	9
4.2	Huoltosopimus.....	9
4.3	Sopimus lapsen tapaamisoikeudesta.....	10
4.4	Lapsen asuminen ja elatussopimus	11
4.5	Perheasioiden sovittelu	11
5	LAPSEN TUNTEET EROSSA	12
5.1	Lapsen kehitysvaiheet tunteiden kannalta	15
5.2	Lapsi kriisissä	16
5.3	Traumaattinen kriisi.....	17
6	OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS	20
7	TUOTEKEHITYSPROSESSI OPINNÄYTETYÖN JÄSENTÄJÄNÄ.....	20
7.1	Ongelmien ja kehittämistarpeiden tunnistaminen	21
7.2	Ideavaihe.....	21
7.3	Tuotteen luonnostelu	22
7.4	Tuotteen kehittäminen ja teemahaastattelun tulokset.....	24
7.4.1	Erosta kertominen	26
7.4.2	Lapsen reagointi vanhempien eroon	27
7.4.3	Vanhemman keinot auttaa lasta	28
7.4.4	Ulkoisen avun tarve	28
7.4.5	Ulkopuolisen avun tarjoajat	29
7.4.6	Vanhempien ja lasten oikeudet ja velvollisuudet.....	30

7.4.7	Vanhemmuus eron jälkeen.....	31
7.5	Tuotteen viimeistely	32
8	POHDINTA	33
8.1	Oppaan tarkastelu	33
8.2	Opinnäytetyön prosessin arviointi	35
8.3	Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys	36
8.4	Jatkotutkimusaiheet	36

LIITTEET

- 1 Haastattelurunko
- 2 Analysointi prosessi
- 3 Kooste esitetauksen palautteesta
- 4 Opas

1 JOHDANTO

Suomessa päättyy eroon vuosittain noin 13 000 avioliittoa ja melkein kaksinkertainen määrä avoliittoja, lapsista noin 30 000 kokee vanhempien eron. Lapsen ikä ja kehitysvaihe määrittelevät lapsen kykyä käsitellä vanhempien eroa. Kuitenkin kaikille lapsille on yhteistä se, että lapsi tarvitsee aikuista selviytyäkseen elämänsä ehkä ensimmäisestä kriisistä. Vanhempien käsitellessä eroa ja sen tuomia haasteita lapsi helposti unohtuu taka-alalle ja jää yksin ongelmiensa kanssa. Vanhempien kyky huomioida lapsen tarpeita eroprosessin alkuvaiheessa voi olla puutteellinen heidän itse käsitellessään eroa ja omia tunteitaan.

Avioero on koko perheen kriisi, joka tuo muutoksia kaikille elämänalueille. Erossa lapsi kokee kehityskriisin lisäksi myös elämänmuutoskriisin. Konkreettisia muutoksia lapsen elämässä voi olla muutto uuteen kotiin, uusi koulu, uusi kaveripiiri, vanhempien uudet parisuhteet ja sen myötä uusperheen muodostuminen. Tämä vaihe lapsen elämässä on kriittinen, ja silloin lapsi tarvitsee aikuisen apua, tukea ja ennen kaikkea huomiota, jolla estetään kriisin muuttumista traumaksi. Lukuisissa tutkimuksissa on todettu, että jos lapsen ongelmiin eron eri vaiheissa ei puututa, sillä on seurauksia lapsen kehitykselle.

Vanhempien rooli ja perhedynamiikka muuttuu merkittävästi eron myötä; vaikka vanhemmat edelleen rakastavat lastaan, heidän voimavaransa menevät elämän uudelleen rakentamiseen. Eron myötä vanhemmat muuttavat erilleen, jolloin tasapaino vanhemmuuden välillä muuttuu, mikä tuo isoja haasteita lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen.

Opinnäytetyössämme käsitelimme vanhempien keinoja auttaa lasta vanhempien erotessa. Lapsen kyky käsitellä tunteita voi olla rajallinen riippuen lapsen iästä ja kehitysvaiheesta. Hoitotyön näkökulmasta aihe on ajankohtainen, mielenkiintoinen ja haastava. Vanhempien eron kokeneen lapsen kohtaaminen on sairaanhoitajille arkipäivää erojen yleistyessä. Lapsia tulee eri oirein niin somatiikan kuin psykiatrian puolelle. Vaikkeivat lapsen oireet johtuisikaan suoranaisesti vanhempien erotilanteesta, on hoitajan kuitenkin huomioitava perheen tilanne kokonaisvaltaisesti.

Opinnäytetyön pohjana käytämme aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja teemme yhteistyötä Savonlinnan Perhepalvelukeskuksen kanssa, jonka henkilökuntaa haastatteleme. Perhepalvelukeskus tarjoaa perheille tukea ja ohjausta perhettä kohdanneissa kriiseissä. Työn lähtökohtana ja keskipisteenä ovat lapset ja heidän hyvinvointinsa. Perhepalvelukeskuksen tavoitteena on oikea aikainen ja riittävä tuki yksilöllisesti jokaiselle perheelle. Työelämän ohjaajinamme toimii Perhepalvelukeskuksen sosiaalityöntekijä Tapani Kytöjoki ja psykologi Päivi Kiviaho.

2 PARISUHDE JA PERHEMUODOT

Parisuhde perustuu yleensä rakkauteen, kaksi ihmistä rakastuu ja tunteiden ohjailemana päättyvät avio- tai avoliittoon. Rakkaus on yleisin syy mennä naimisiin, mutta rakkaus voi myöhemmin olla myös syy eroon. Aiemmin voimassa ollut ”romanttinen rakkaus” on väistymässä; keskeisenä ajatuksena oli ikuinen rakkaus ja ”sen oikean” löytäminen. Nykypäivänä tasapainoinen avioliitto perustuu sille, mitä puoliset antavat emotionaalisesti toiselleen ja saavat suhteestaan itse. (Hokkanen 2005, 14-16.)

Tunnesiteet ovat parisuhteen tukijalka, joka kattaa odotukset läheisyydestä, vuorovaihteisesta rakkaudesta, toisen ymmärtämisestä, turvallisuudesta ja täyttymyksen tunteesta. Parisuhde käy läpi eri kehitysvaiheet, ensin symbioosivaiheen, jolloin suhde syvenee ja eletään lähes erottamattomina. Tätä seuraa irtaantuminen ja itsenäistymisen vaihe, jolloin pintaan nousee tarve yksilöllisyyteen ja oman tilan hallintaan. Se voi aiheuttaa puolisoissa aggressiota ja suhde voi rakoilla. Tämä vaihe voi olla suhteen vahvistava tekijä tai erottava. Viimeinen vaihe on kumppanuus, liittoumavaihe, jolloin yksilöllisyys ja keskinäinen suhde on löytänyt tasapainon. Nämä eri vaiheiden siirtymäkaudet voivat olla suhteen kannalta erottava tekijä. Kyse on pitkälti siitä, että on luovuttava jostain saadakseen jotain uutta. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 25-26.)

Sitoutuminen avioliittoon ja toiseen ihmiseen tarkoittaa, että suhteessa pysytään loppuun asti, sitoutuminen on myös osa luottamusta. Kun ihminen sitoutuu toiseen ja siitä muodostuu avioliitto, parin oletetaan pysyvän yhdessä niin myötä- kuin vastoin käymisissä. Tosin voi olla myös liittoja ilman sitoutumista ja sitoutumista ilman rakkautta, jolloin liittoa jatketaan rakkauden loppumisenkin jälkeen. Avioliittoa on verrattu jopa sotaan, joka on työtä, hoitamista, huoltamista, suorittamista ja velvollisuuksia

täynnä. Suomalaiselle kulttuurille tyypillisesti ajatellaan, että kaikista asioista on selvittävä yksin ja tämä jo itsessään luo paineita avioliitolle. (Hokkanen 2005, 15-16.)

Perhemallit ovat muuttuneet viimeisen 30 vuoden aikana merkittävästi. Avoliitot ovat yleistyneet, naimisiin ei mennä enää yhtä herkästi kuin aiemmin. Avoliitto on saanut nimityksensä 1970-luvun alkupuolella, lainsäädännössä termi ei ole kuitenkaan ollut niin kauan käytössä. Aiemmin ihmiset avioituivat viimeistään siinä vaiheessa, kun perheeseen tuli lapsi, mutta 1980-luvulla tämä käytäntö ei ollut enää niin itsestäänselvä vaan vanhemmat jatkoivat elämistä avoliitossa lapsesta huolimatta. Avoliiton ulkopuolella syntyneitten lasten määrä on kasvanut entisestään, mikä kertoo perhemallien muuttumisesta. Nykyään on hyvin tyypillistä, että kahden aikuisen perheeseen syntynyt lapsi syntyy avoliiton ulkopuoliseksi lapseksi vanhempien päätöksellä pysyä avoliitossa. (Gottberg 2005, 1.)

2.1 Perhe

Perhesuhteet ovat vaikutuksiltaan merkityksellisin suhde ihmisen elämässä. Ystävyys-suhteet eroavat konkreettisesti monellakin tapaa perhesuhteista, kuten velvollisuuden, lojaalisuuden ja vastuun tunteen kautta. Nämä tunteet perhettä kohtaan voivat olla hyvinkin vahvat. Perhesuhteita määrittelevät biologiset, sosiaaliset, taloudelliset, moraaliset ja emotionaaliset taustat. Laissa on omat sääöksensä perhesuhteisiin, joissa on huomioitu kulttuurilliset, yhteiskunnalliset, sosiaaliset ja yksilölliset vaikutukset. (Sevón & Notko 2008, 13.)

Perheen määritelmä on tänä päivänä hyvinkin vapaa. Perheen voi muodostaa mikä tahansa ryhmä, joka haluaa itseään kutsuttavan perheeksi. Käsitettä perhe määrittelee myös aika-, kulttuurit ja oikeustila johon perhe sijoittuu. Vanhemmuus on usein yksi osa perhettä, mutta itse perhe voi olla hyvinkin moniulotteinen. (Koskela 2009, 7.)

Tilastokeskus määrittelee perheen seuraavanlaisesti; ” Perheet luokitellaan lapsettomiin tai lasten kanssa asuviin avio- ja avopareihin, rekisteröityihin mies- ja naispareihin sekä yhden vanhemman perheisiin. Avoparit päätellään yhdessä asumisen perusteella. Tilastossa on puolisoitten/vanhempien ikä, kieli, kansalaisuus ja syntymämaa sekä jokaisen kotona asuvan lapsen ikä ja sukupuoli. Lapsiperheiksi luokitellaan perheet, joissa on alle 18-vuotiaita lapsia.” (Tilastokeskus 2011.)

Miten ihmiset itse perheen määrittelevät, eroaa paljon siitä, keitä he oikeasti kokevat kuuluvaksi perheeseen. Kysyttäessä perheestä monet vastaavat sen, minkä itse kokevat mieluisaksi. Perheeseen kuulumiseen liittyy rakkautta ja läheiseksi kokemista, jolla myös ilmaistaan kiintymystä. (Castrén 2009, 13.)

2.2 Kolmiosuhde

Lapsen syntyminen ja lapsen rakastaminen voi merkitä joillekin vanhemmille keskinäisen rakkauden loppumista. Koska tällaiseen ajatukseen ei kulttuurissamme ole totuttu, tunteiden puuttuminen voi hämmentää. Toivottu lapsi syntyy, ja vanhempien rakkaus keskittyykin lapseen. Lapsen tulo parisuhteeseen voi kuitenkin vahvistaa avioliittoa ja rakkautta, vaikka varsinainen rakastumisvaihe olisi loppunut. Vaikkei parisuhde kestäisikään lasta ja se loppuisi, lapsi edustaa kuitenkin pysyvää ihmissuhdetta, joka voi joskus jopa korvata miehen tai naisen rakkauden. Tänä päivänä lasten tulo parisuhteeseen ei ole enää niin itsestäänselvyys kuin jokin aika sitten. Päätös lapsesta on hyvin harkittua, jopa tietynlainen projekti. Ajankohta harkitaan tarkoin, samoin se, halutaanko lasta ollenkaan; lapsettomuus on valinta ja yksi vaihtoehto. Tämä tuo myös parisuhteelle paineita, koska kaikki asiat täytyy miettiä tarkoin ja tehdä isoja päätöksiä, joiden kanssa on elettävä loppuelämä. (Hokkanen 2005, 16.)

Lapsi, joka asuu kahden vanhemman kanssa, on vuorovaikutuksessa molempiin vanhempiinsa. Hänelle muodostuu kokemus vanhempien erilaisuudesta ja heille ominaisista asioista. Äidin rooli lapsen kanssa on usein enemmän verbaalinen ja ilmiöitä selittelevä, kuin taas isän rooli on leikkisä ja vähemmän puhuva. Lapsi elää aluksi äidin kanssa symbioottisessa suhteessa, jossa toinen ei voi elää ilman toista. Isän tehtävänä on tukea lasta irrottautumaan tästä suhteesta. Isän läsnäolo itsessään auttaa lasta ottamaan etäisyyttä äitiin, ja näin muodostuu kolmiosuhde vanhempien ja lapsen välille. (Sinkkonen 2008, 62-63.)

2.3 Perhemuodot

Perhemalleja on tänä päivänä lukuisia, esimerkiksi perinteinen ydinperhe, yhden vanhemman perhe, uusperhe ja kahden samaa sukupuolta olevan vanhemman perhe (Koskela 2009, 7). Uusperhe käsitys on nykyään yleistynyt, nimitystä käytetään erilai-

sisä perhemuodoissa. Yleisemmin se tarkoittaa sitä, että yhdessä asuvan parin kanssa asuu jommankumman lapsi edellisestä liitosta. (Gottberg 2005, 120.)

Avoerolasten määrä on lisääntynyt, mikä näkyy tehdyissä huolto- ja elatussopimuksissa sekä tapaamisoikeuspäätöksissä. Vaikka monet vanhemmat solmivat avioliiton lasten syntymien jälkeen, tilastoissa tulee esille, että myös monet avoliitot ehtivät purkautua ennen avioliittoon menemistä. (Gottberg 2005, 1.) Vanhempien ero koskettaa arviolta 30 000 lasta vuosittain (Koskela 2009, 5).

3 AVO- JA AVIOERO

Eroa voidaan kuvailla prosessiksi, joka voi alkaa jopa vuosia ennen varsinaista eroa, jolloin puoliset päättyvät fyysisesti asumaan erilleen. Ero on kriisi, johon jokainen ihminen reagoi omalla tavallaan riippuen omista taustoistaan, luonteesta ja kokemuksestaan selviytyä elämässä. Monella aikuisella ja lapsella ero voi olla ensimmäinen isompi vastoinkäyminen elämässä, jolloin se koskettaa kokonaisuudessaan koko perhettä sekä jokaista yksilönä. (Koskela 2009, 14.)

Avio- ja avoeron jälkeenkin vanhemmuus jatkuu, eivätkä vanhemmat voi vain jatkaa omillaan (Hokkanen 2005, 15). Vanhempien erotessa tai perheen hajotessa, oli sitten kyse avio- tai avoliitosta, lapsen oikeudet elatukseen ja huoltoon ovat samat säännösten mukaan, jos lapsen isyys on vahvistettu. Lapsen syntyessä avioliiton ulkopuolelle, isyys vahvistetaan joko tunnustamalla tai lapsen äidin nostaman kanteen avulla. Vanhempien ollessa avoliitossa lapsen syntyessä, isyys määräytyy suoraan aviomiehelle. Vuonna 1984 voimaan tullessa laissa velvoitetaan molempia vanhempia huolehtimaan lapsen oikeuksista riippumatta siitä, mikä parisuhteen muoto on ollut. Aiemmin näin oli vain avoliitossa syntyneiden lasten kohdalla. (Gottberg 2005, 3.)

3.1 Perhe kriisissä

Parisuhde on perheen perusta; jos parisuhde ei toimi, se voi merkitä perheen hajoamista tai ainakin perhedynamiikan muuttumista. Sama tunteiden kirjo on mukana perheen perustamisessa kuin perheen hajoamisessakin. (Hokkanen 2005, 17.) Kun vanhempien avioliitto on alkanut rakoilla ja on lopulta päädytty eroon, on tilanne usein ollut jo ennalta arvattavissa. Lapset ovat ehkä jo pitkään huomanneet kireän ilmapiirin tai sen,

että asiat eivät ole niin kuin ne ovat tähän asti olleet. Vanhemmat eivät välttämättä huomaa, kuinka tarkasti lapset asioita aistivat ja kuulevatkin. Tilanne vanhempien välillä voi olla hyvinkin kireä ja jopa vihamielinen. He työstävät omaa pahaa oloaan ja tulevaa eroa. Lapset jäävät erossa helposti taka-alalle, ja vanhemmat eivät osaa tässä tilanteessa tukea ja huomioida lapsiaan siinä määrin kuin olisi tarvetta. (Taskinen 2001, 12.)

Vanhempien tulisi kertoa lapsille tulevasta erosta ja siihen liittyvistä asioista itse ja mikäli mahdollista yhdessä. Vanhemmat voivat yhdessä keskustella ja päättää, mikä tieto lapselle on tarpeellista. Pääasia on, että asioista puhutaan asiallisesti ja rehellisesti. Lapsen on tärkeää kuulla selitys erolle, muussa tapauksessa hän voi mielikuvissaan rakentaa selityksen itse. (Koskela 2009, 21-22.) Lapsen surun ylenkatsomisella tai sen ohittamisella voi olla vakavat seuraukset. Lapset, joille kerrotaan totuus tilanteesta, eivät yritä mielikuvituksellaan täyttää tyhjiä aukkoja tietämättömyydessään. Lapsi, joka kehittää totuuden tapahtuneesta, kuvittelee yleensä tilanteen pahemmaksi kuin se todellisuudessa on. (Fiorini & Mullen 2006, 12.)

Lapsen ikä, kehitysvaihe ja persoonallisuus vaikuttavat siihen, kuinka lapsi suhtautuu vanhempiensa eroon. Osa lapsista näyttää tunteensa hyvin avoimesti ja pystyy kertomaan niistä, osa lapsista ei kykene käsittelemään vanhempien eron tuottamaa surua ja pelkoa tulevasta muutoksesta. Hyvin usein lapset elättelevät toivetta vanhempien yhteen palaamisesta. Lapsi saattaa tuntea syyllisyyttä vanhempien erotessa ja kokea itsensä jollain lailla osalliseksi eroon. Lapsi saattaa tuntea vihaa, häpeää, surua ja pelkoa, mutta osa lapsista saattaa tuntea jopa helpotusta tilanteen rauettua kotona, mikä myös voi lisätä syyllisyyden tunnetta. (Taskinen 2001, 12.) Olipa lapsi minkä ikäinen hyvänsä, hän tarvitsee tukea ja valmistelua tulevaan muutokseen (Koskela 2009, 21-22).

Lapsi ei itse osaa helpottaa oloaan tai hakea tarvitsemaansa apua, mikä onkin vanhemman tehtävä. Vanhemman tulisi kyetä oman surunsa, pettymyksensä, pelkonsa ja voimattomuutensa keskellä auttaa lasta tai ainakin huolehtia lapsesta niin, että lapsi saa tarvitsemansa avun, vaikka sitten ulkopuoliselta taholta. (Taskinen 2001, 12.) On ensiarvoisen tärkeää, että lapsi saa eron keskellä olla lapsi, eikä lasta aseteta tilanteeseen, joka ei hänelle kuulu, kuten vanhempien viestinvälittäjäksi toisilleen tai heidän riitojensa keskelle. (Koskela 2009, 18.)

Vanhempien erotessa lapsi ei ainoastaan koe kehityskriisiä, vaan myös elämänmuutuskriisin. Lapsi voi eron lisäksi joutua kokemaan muuton uuteen kotiin, uusperheen perustamisen ja uusien sisarusten syntymän. Jos lapsi ei saa tässä elämänvaiheessa kaikkea huomiota ja tukea, joita hän tarvitsee, voi kriisi muuttua traumaksi. (Koskela 2009, 21.)

Tunnetasolla on merkitystä, miten kriisi kohdataan. Jos kriisiin liittyvät tunteet, kuten kipu, ahdistus ja sisäinen tuska, kielletään, ovat sen seuraukset merkittävät. Ihminen voi tunnetiloiltaan sulkeutua ja jäädä ulkopuoliseksi. Jos sen sijaan kohtaa kriisin, on mahdollisuus oppia itsestään jotain ja selvittää omat rajansa. Turvallisuuden tunne, uskallus ja rohkeus ovat kriisin kohtaamisen edellytyksiä. Tapahtunutta on uskallettava käsitellä ja siihen liittyviä vaikeuksia on tarkasteltava suurennuslasin kanssa. Tämä voi aiheuttaa tunteen, ettei pois pääsyä tilanteesta ole eikä vastauksia löydy. Itsetuntemus kasvaa prosessin edetessä, vaikka itsetunto on horjunut. Kriisin käsitteleminen muodostaa ihmiselle elämäkokemuksen, selviytymistarinan, jossa on mahdollisuus joko kehittyä tai kutistua, niin ihmisenä kuin tunne-elämältään. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 22.)

3.2 Vanhempien rooli perheessä eron jälkeen

Avioeron jälkeen yleensä toinen vanhemmista muuttaa omilleen lasten jäädessä asumaan toisen vanhemman kanssa. Se, kuinka eroon on alun perin päädytty, vaikuttaa siihen, kuinka perhe jakautuu muutosten jälkeen, luetaanko pois muuttanut vanhempi osaksi perhettä vai ei. Vanhempi ja lapset, jotka eron jälkeen jakavat yhteisen kodin, mielletään yleensä edelleen perheeksi. (Hokkanen 2005, 17.)

Lapsen näkökannasta oleellista on, millaiset välit vanhemmilla on eron jälkeen. Ovatko vanhemmat kykeneviä muodostamaan ns. yhteistyövanhemmuuden, jolloin lapsen asioita voidaan hoitaa sivistyneesti ja sovussa? Haasteelliseksi tämän tekee vanhempien koetut tunteet toisiaan kohtaan, jotka voivat vaihdella rajustikin. Pettymys ja hylätyksi tuleminen tunteet voivat olla esteenä suunniteltaessa lapsen huoltoa ja tapaamisia, jolloin lapsen etu jää toissijaiseksi. Näin ollen on olemassa vaara, ettei vanhempien tasapuolinen vanhemmuus toteudu. Jos lapsi näkee vanhempien kyvyn asiallisiin väleihin, jossa yhteistyövanhemmuus toteutuu, lapsi voi jatkaa elämäänsä turvallisesti

eteenpäin. Lapsella pysyy kokemus siitä, että hänellä on erosta huolimatta äiti ja isä. (Kinnunen 2010, 73.)

Lapsen voi olla vaikeaa tai mahdotonta ilmaista tunteitaan perheen luota pois muuttaneelle vanhemmalle, vanhempi, joka jakaa kodin lasten kanssa, saa silloin osakseen nämäkin tunteet ja jopa lapsen kokemaa aggressiota (Taskinen 1993, 28). Lapsen ja isän suhde on yleensä enemmän koetuksella eron yhteydessä kuin äidin ja lapsen, sillä yhdeksänkymmentäprosenttisesti lapset jäävät äitinsä luokse asumaan. Äidin rooli onkin merkittävä lapsen isäsuhteen luomisessa. Vanhempien riitelyllä ja vanhemman masennuksella on merkittävämpi vaikutus lapsen hyvinvointiin kuin sillä, että kumman luona lapsi asuu. (Kinnunen 2010, 75.)

4 ERO TUO MUUTOKSIA LAPSEN ELÄMÄÄN

Ero tuo lapsen elämään monia muutoksia; niistä onkin hyvä puhua lapsen kanssa ja valmistella lasta. Lapsen on tärkeää olla tietoinen, mitkä asiat tulevat muuttumaan ja miten sekä mitkä asiat säilyvät ennallaan. Rehellisyys on kaikkein tärkeintä, eikä lapselle kannata tässä vaiheessa lupaila mitään, mikä ei ole varmaa. Lapsella saattaa olla kysymyksiä, ja niihin tulee vastata mahdollisuuksien mukaan, rehellisesti ja lapsen ikä huomioiden. (Koskela 2009, 21-22.)

Lapsen valmistelun tulevaan eroon tulee olla riittävä, sillä vanhempien ero on suuri mullistus lapsen elämässä. Lapsi elää luottaen siihen, että hänen elämänsä jatkuu sellaisena kuin se siihenkin asti on ollut. Jos lasta ei valmistella eroon, muutos järkyttää lapsen mieltä ja luottamusta elämään jatkossa. Lapsi tarvitsee vuoden tai pari sopeutukseen tilanteeseen. Toisen vanhemman poistuminen lapsen arjesta lisää lapsen kokemaa stressiä, lisäksi lapsi joutuu sopeutumaan uusiin käytäntöihin. Lapselle tulee kaksi kotia, ennestään tutut arjen kuviot muuttuvat, mikä vie lapsen voimia. Tämä kaikki vaatii aikaa, jotta lapsen arki asettuu uomiinsa. (Väestöliitto 2011.)

Eron myötä lapsen läheiset ja tärkeät ihmissuhteet saattavat heikentyä tai jopa katketa, mikä lisää lapseen kohdistuvaa räsitystä. Jos tämän lisäksi lapsi joutuu vaihtamaan koulua tai hoitopaikkaa, lapsen kokema rasite kasvaa entisestään. Vanhempien uudet kumppanit tulisi esitellä lapsen ehdoilla ja rauhallisessa aikataulussa. Lapsen olisi

hyvä saada sopeutua rauhassa muualla asuvan vanhemman tapaamisiin ja uusiin käytäntöihin, ilman paineita uudesta ihmisestä. (Väestöliitto 2011.)

Ero tuo mukanaan taloudellisia muutoksia, jotka vaikuttavat joko suoraan tai epäsuorasti lapseen. Vanhempien elintaso yleensä laskee, mikä saattaa haitata lapsen mahdollisia harrastuksia, joihin aiemmin on ollut varaa. Rahatilanne voi myös vaikuttaa lapsen ja vanhemman yhteiseen aikaan sekä vanhemman jaksamiseen, kun vanhempi joutuu tekemään entistä enemmän töitä selviytyäkseen rahallisesti erosta. (Väestöliitto 2011.)

4.1 Lapsen oikeudet

YK:n laatima sopimus lasten oikeuksista tuli voimaan Suomessa vuonna 1991, sopimuksen noudattamista valvoo YK:n lapsen oikeuksien komitea. Sopimus velvoittaa valtiota tiedottamaan lapsen oikeuksista niin lapsille kuin aikuisillekin. Sopimuksen allekirjoittaneet maat raportoivat lapsen oikeuksien tilanteesta komitealle viiden vuoden välein. Komitea antaa maille huomautuksia sekä suosituksia tarpeen mukaan. Lapsen oikeuksien toteutumista valvovat myös muut järjestöt, kuten UNICEF. (UNICEF 2011.)

Lapsen oikeuksien sopimuksessa on kaikkiaan 52 artiklaa ja kolme eri osaa. 41 ensimmäistä artiklaa koskevat suoraan lapsen oikeuksia, joista artikla 2 Syrjimättömyys, artikla 3 Lapsen edun huomioiminen, artikla 6 Oikeus elämään ja kehittymiseen sekä artikla 12 Lapsen näkemysten kunnioittaminen ovat keskeisimpiä periaatteita. (UNICEF 2011.)

4.2 Huoltosopimus

Vuonna 1983 Suomen lakiin tuli merkittävä muutos lapsen huolto- ja tapaamisoikeuksiin. Muutos oli merkittävä niille vanhemmille, jotka asuivat avoliitossa. Aiemmin laki turvasi oikeuksia lähinnä avioliitossa syntyneille lapsille ja heidän vanhemmilleen. Ennen lain voimaan tuloa avoliitossa olevilla vanhemmilla ei ollut mahdollista toimia yhdessä lastensa huoltajina. Vaikka vanhemmat olisivat yhdessä tehneet asiasta sopimuksen, lain silmissä vain toinen pystyy olemaan lapsen huoltaja. Sen sijaan avioliitossa olleet vanhemmat merkittiin molemmat lapsen huoltajiksi, mutta erotessa voi-

tiin huoltajaksi merkitä vain toinen vanhemmista. 1983 tullut laki erottaa lapsen huollon omaksi asiakseen, sitä ei enää voinut sitoa lapsen syntyperään tai vanhempien avioliittoon. Jos lapsella on kaksi vanhempaa, heillä molemmilla on velvollisuus huolehtia lapsen tarpeista riippumatta vanhempien välisestä suhteesta. (Gottberg 2005, 148-150.)

Lapsen huollolla tarkoitetaan kokonaisvaltaista vastuun kantamista lapsesta. Lapsen huoltajan keskeisin tehtävä on turvata lapsen kehitys ja hyvinvointi. Lastenhuoltolaisissa lapsen huolto määritellään seuraavanlaisesti: ”Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.” (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1984/361.)

Lapsen huoltajuuteen liittyy muitakin lakeja, jotka lapsen huoltajan tulee ottaa huomioon tehdessään päätöksiä lapsen asioista, kuten sosiaalihuollon asiakaslaki ja potilaslaki. Nämä lait sisältävät kohtia, jotka oikeuttavat lapsen tekemään itsenäisiä päätöksiä, jos hänen katsotaan olevan riittävän kehittänyt ja kykenevä siihen. Sosiaalitoimen tulee huolehtia, että jokaisella lapsella on huoltaja. Lapsen täyttäessä 18 vuotta tai hänen avioituessaan ennen sitä, huolto päättyy. (Taskinen 2001, 18-19.)

4.3 Sopimus lapsen tapaamisoikeudesta

Lapsen tapaamisesta tulee tehdä sopimus, jonka sosiaalitoimi tai oikeusistuimi vahvistaa. Laki turvaa lapsen oikeuden tavata sitä vanhempaa, jonka luona lapsi ei asu. Vanhempien velvollisuus on sopia yhteisymmärryksessä ja lapsen etua silmällä pitäen tapaamisista, niin kuin laki sen määrittelee. Tapaamissopimusta tehtäessä tulee tarkkaan sopia yksityiskohdista, kuten ajoista, ja sen tulee olla realistinen molempien vanhempien osalta. Lisäksi sen tulee huomioida lapsen tarpeet yksilöllisesti. (Elatus-

velvollisten liitto 2011.) Lapsen oikeudet tavata molempia vanhempiaan ja säilyttää suhteet molempiin on turvattu lailla. Lapsen terveille kasvulle on tärkeää, että lapsi oppii tuntemaan kasvaessaan vanhempansa ja näin myös itsensä. Ajan kanssa lapsi oppii myös ymmärtämään eron syitä. (Taskinen 2001, 36.)

4.4 Lapsen asuminen ja elatussopimus

Eron jälkeen päätetään käytännön asioista, kuten lapsen asumisesta ja elatusmaksuista. Lapsi voi eron jälkeen asua joko äidin tai isän luona riippuen siitä, millaiseen huoltosopimukseen vanhemmat ovat päättäneet. Lapsi voi vaihtaa paikkaa vuoroviikoin vanhemmalta toiselle, tai vanhemmat vaihtavat paikkaa lapsen asuessa pysyvässä asunnossa. Lapsi voi olla kirjoilla vain yhdessä paikassa, joten on järkevää miettiä tilannetta lapsen edun mukaisesti. Lapsen toiveita on myös hyvä kuunnella ja mahdollisuuksien mukaan toteuttaa. (Taskinen 2001, 29.)

Lapsen elatuksesta sovitaan samalla, kun päätetään muista lapseen liittyvistä asioista. Lain mukaan sen vanhemman, joka ei asu lapsen kanssa tai muuten osallistu riittävästi lapsen elatuskuluihin, tulee maksaa elatusmaksua. Laki määrittää lapselle oikeuden riittävään elatukseen. Elatuksen suuruuteen vaikuttavat lapsen kehitystason mukaiset tarpeet, hoidosta ja koulutuksesta aiheutuvat kustannukset. Elatus kuuluu lapsen molemmille vanhemmille. (Taskinen 2001, 33.)

Vanhempien elatusvastuussa voi olla eroja, eikä se jakaudu tasan. Vanhempien maksukyky arvioidaan ja elatusmaksun suuruus määräytyy sen mukaan. Lapsen oikeus saada elatusta vanhemmiltaan alkaa hänen syntyessään ja päättyy hänen täyttäessä 18 vuotta. Huolimatta lapsen ja vanhemman väleistä tai asumis- ja perhemuodoista vanhemman elatusvelvollisuus lasta kohtaan säilyy. (Gottberg 2005, 180.)

4.5 Perheasioiden sovittelu

Perheasioiden sovittelu on yksi keino hoitaa neuvotteluita erovanhempien välillä. Sovittelussa käydään läpi eroon liittyviä asioita ja päätöksiä sosiaalityöntekijän tai psykologin kanssa. Tähän prosessiin voi osallistua koko perhe tai vain osa perheestä, kuitenkin pääasiassa puoliset. Sovittelun tarkoituksella on löytää keinoja, joilla erossa tehdään tasapuolisia ratkaisuja kaikille perheenjäsenille. (Oikeusministeriö 2009.)

Sovittelun tavoitteena on löytää vastaus kysymyksiin, erotaanko vai ei, ja toisaalta auttaa eroamaan. Hyväksyessään vaikeatkin asiat eron edessä ihminen saa mahdollisuuden pysähtyä ja aloittaa sisäisen kehityskriisin. (Pettilä & Ylä-Marttila 1999, 21.)

Ulkopuolisen henkilön rooli sovittelussa on keskeinen; hänen tehtävänsä on auttaa osapuolia näkemään kokonaistilanne ja helpottaa asioiden ymmärtämistä. Perheasioiden keskeisin tavoite on turvata lapsen asema erossa ja huolehtia lapsen eduista vanhempien erotessa. Sovittelijan tehtävä ei kuitenkaan ole tehdä päätöksiä perheen puolesta, vaan tämä vastuu on perheellä itsellään. (Oikeusministeriö 2009.)

Lapsen huoltajuudesta päätettäessä käsitellään vaikeita asioita, minkä vuoksi vanhemmat tarvitsevat usein ohjausta ja neuvontaa. Perheasioiden sovittelulla on kaksi päämäärää, joista toisen on tarkoitus vähentää vanhempien keskinäistä katkeruutta ja syyllisyyden tunteita. Sovittelulla yritetään tuoda esille asioiden positiivisia puolia sekä ratkaisua tilanteeseen. Toinen tavoite on löytää ratkaisu, jolla vanhemmat saavat aviosuhteensa päätökseen, löytävät uuden vanhemmuuden roolin ja saavat aikaiseksi sopimuksen, joka miellyttää molempia. Näihin tavoitteisiin on erittäin haasteellista päästä keskellä erokriisiä; siksi sovittelussa käytetäänkin erilaisia keinoja, joilla tilannetta voidaan helpottaa. Sovittelussa pyritään luomaan kommunikointiyhteys suoraan vanhempien välille tai kommunikoinnissa käytetään kolmatta osapuolta. Vanhempia autetaan päättämään lapsen huoltoon ja elämään liittyvistä asioista sekä muuttamaan jo sovittuja käytäntöjä, jos se on tarpeen. Lisäksi sovitaan etukäteen keinoista, joilla varaudutaan tuleviin ristiriitoihin. (Ayalon & Flasher 1997, 21-22.)

5 LAPSEN TUNTEET EROSSA

Lasten tunteille tulisi antaa oikeita nimiä, jotta lapset oppisivat ymmärtämään ja hallitsemaan omia tunnekuohujaan. Jos lapsi on esimerkiksi kiukkuinen, tulee se ilmaista hänelle sanoin. Näin lapsi oppii tunnistamaan tunteitaan ja kertomaan, miltä hänestä tuntuu, eikä hän joudu enää toimimaan nimettömien tunteiden ohjaamana. Lapsi oppii myös ilmaisemaan tahtoaan sanoin holtittoman käytöksen sijaan. Pelkästään lapsen tunnetilan nimeäminenkin antaa tunteen, että hänen tunteisiinsa suhtaudutaan vakavasti eikä niitä ohiteta tai pelätä. Lapsen turvallisuudentunteen vuoksi hänen pitäisi kokea, että mikään inhimillinen ei ole vanhemmille vierasta, eivätkä vanhemmat hylkää häntä voimakkaiden tunteiden ilmaisemisen vuoksi. (Sinkkonen 2008, 104-105.)

Lapsen käytös eroprosessin aikana voi olla hyvinkin vaihtelevaa; lapsi voi purkaa tunteitaan hyvin voimakkaasti ja näkyvästi, mutta myös hiljaa ja näkymättömästi. Lapsi, jonka käytös on näkyvää, saa huomiota ja häntä autetaan. Lapsi, joka käytöksellään näyttää, että kaikki on kunnossa ja vetäytyy tilanteesta, antaa kuvan, että hän ei halua keskustella eikä anna vanhemman lähestyä, jää helposti yksin. Vanhemmilla saattaa olla käsitys, että lapsen on parempi antaa olla rauhassa. (Taskinen 1993, 119-120.)

Vanhempien erotessa pieni lapsi, joka ei osaa vielä pukea sanoiksi omia tuntemuksiaan, voi ilmaista niitä esimerkiksi oireilemalla psyykkisesti ja fyysisesti. Lapsi saattaa tukahduttaa omat vaikeat tunteensa, lohduttaa vanhempaa ja käyttäytyä korostetun kiltisti ja toivoa oman käytöksensä saattavan vanhemmat takaisin yhteen. Lapsella voi esiintyä nukahtamisen vaikeutta, univaikeuksia ja painajaisia tai kasvun taantumista, joka voi ilmetä vauvamaaisena puheena ja kasteluna. Ruokahalun muutokset, ärtyisyys, aggressiivisuus, vetäytyneisyys, iloton ja raskas leikki ovat myös oireita. Lapsi usein pelkää myös pois muuttavasta vanhemmasta eroon joutumista ja saattaa alkaa oireilla päänsäryillä tai mahakivuilla. (Vanhempainnetti 2011.)

Aikuinen voi auttaa lasta tunteiden kohtaamisessa. Hänen kanssaan voi muistella aikoja, jolloin perhe oli yhdessä, mikä saattaa aiheuttaa pahan mielen ja itkunkin mutta ei aiheuta vahinkoa. Tällä tavoin lapsi voi ilmaista itseään ja pääsee kosketuksiin tunteidensa kanssa ja oppii ymmärtämään, että tunteiden näyttö on sallittua. Lapselle esiinnot, kuten valokuvat, tuovat tunteen siitä, että hänellä on edelleen isä ja äiti, vaikka asuttaisiinkin erillään. Tunteita voi käsitellä myös eri keinoin, kuten lukemalla kirjoja, jotka kertovat erosta, piirtämällä kuvia, juttelemalla ja leikkimällä. Aikuisen tehtävä on tulkita lasta ja kertoa lapselle havaitsemiaan tunteita. Tämä voi olla vaikeaa myös aikuiselle, hän saattaa tuntea syyllisyyttä tilanteesta, mutta on hyvä muistaa, että aikuisen syyllisyys on eri asia kuin lapsen tunteet. Kun lapsen kanssa työstitään näitä asioita ja lapsi saa osoittaa turvallisesti tunteensa sekä huomata, kuinka paljon hyvää hänellä on erosta huolimatta, lapsen on turvallisempi jatkaa elämää eteenpäin. (Kinunen 2010, 88.)

Kouluikäinen ymmärtää pientä lasta paremmin, mistä erossa on kysymys, ja hän on useimmiten molemmille vanhemmille lojaali, minkä vuoksi vanhempien riitely hänestä ja omalle puolelleen lahjominen tuntuu hämmentävältä. Kouluikäinen saattaa vanhempien erotessa ilmaista omia tunteitaan esimerkiksi itkeskelemällä, kokemalla ar-

vottomuuden tunnetta, tuntemalla itsensä hylätyksi ja kokemalla, etteivät vanhemmat jaksa enää olla kiinnostuneita hänestä. Lapsi voi kokea pelkoa molemmista vanhemmista eron joutumisesta tai esimerkiksi lastenkotiin joutumisesta. (Vanhempainnetti 2011.)

Menetyksen tunne on jokaiselle yksilöllistä, kokemus voi aiheuttaa suuriakin vaihte-luita ja ristiriitaisuutta tunnemaailmassa. Lapsesta voi tuntua, että hän menettää kontrollin omaan elämäänsä ja itseensä. Häntä tulee auttaa kommunikoinnissa eri keinoin ja omia luontaisia kykyjä hyödyntäen, lapsen kehityksen ja ikätason mukaisesti. (Fiorini & Mullen 2006, 39.)

Teini-ikäinen saattaa kokea halua suojella ja puolustaa vanhempiaan. Hän saattaa myös käyttää tilannetta hyväkseen ja alkaa manipuloida vanhempia toimimaan oman mielensä mukaan. Hän voi osoittaa kiukkua ja vihaa toista tai molempia vanhempia kohtaan, voi alkaa arvostella etenkin sitä vanhempaa, jonka katsoo syylliseksi eron, sekä kyseenalaistaa vanhempien vastuuntunnetta ja moraalialia. (Vanhempainnetti 2011.)

Eron aikana muiden perheenjäsenten merkitys lapselle kasvaa. Sisarukset voivat tukea ja suojella toinen toistaan eron aiheuttamilta peloilta. Vaikka sisarusten välisiä kilpailun tunteita esiintyy, niiden täytyy katsoa johtuvan siitä, että sisarukset välittävät toisistaan. Mikäli näihin tunteisiin suhtaudutaan liian vakavasti, voidaan nekin saada näyttämään osoitukselta rikkoutuneen perheen välisten siteiden hauraudesta. Tästä syystä vanhempien ei tulisi liian herkästi puuttua sisarusten väliseen kilpailuun, vaan antaa näiden selvittää asiat keskenään. (Brazelton 1992, 270-271.)

Lasta ei saisi jättää eroprosessin ulkopuolelle, koska lapsi on osa perhettä ja eron aiheuttamat muutokset koskevat myös häntä. Näyttipä lapsi tunteitaan tai ei, hän on huolissaan perheestään, pohtii eron liittyviä asioita ja kysymyksiä mielessään. Tähän lapsi tarvitsee vanhemman apua, selvittämään ajatuksiaan ja eheyttämään maailmaansa. On olemassa vaara, että lapsi jää yksin hakemaan vastauksia mielikuvitelmistään ja tekee virheellisiä päätelmiä. Toisinaan lapsi reagoi eron vasta myöhemmin, esimerkiksi, kun vanhempi näyttää toipuneen erosta. Tällöin reagointia voi olla vaikeampi liittää eron liittyväksi. (Taskinen 1993, 120.)

5.1 Lapsen kehitysvaiheet tunteiden kannalta

Lapsen kehitys on jatkuva prosessi, johon yhdessä vaikuttavat lapsen perinnölliset tekijät ja hänen elinympäristönsä. Ympäristö, jossa lapsi elää, kehittyy ja kasvaa, muodostuu vanhemmista ja muista lapselle läheisistä ihmisistä. Lapsen aivojen sekä psyyken optimaalinen kehitys vaatii, että lapsi saa riittävän hyvää vuorovaikutusta ja hoivaa vanhemmiltaan sekä muilta hoitajiltaan. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että lapsi kokee tulevansa riittävän hyvin ymmärretyksi jakuulluksi, eikä joudu kokemaan kielteisiä tunteita liikaa. Nämä vuorovaikutustilanteet muodostuvat toistuessaan lapsen ja vanhemman väliseksi kiintymyssuhteeksi. Lapsen tarpeiden tyydytys ja kiintyminen kehittävät myös lapselle myönteistä minäkuva ja itsetuntoa. Lapselle asetetut rajat, ja säännöt kehittävät käyttäytymisen ja tunteiden, erityisesti aggression, hallintaa sekä moraalin ja yhteisöllisyyden oppimista. Vanhemman kyky kestää lapsen kiukkua suuttumatta on tärkeää. (Therapiafennica 2007.)

Vauvaiässä muodostuu lapsen perusturvallisuus, joka on psyykkisen kehityksen ja terveyden kulmakivi. Epäsuotuisassa ympäristössä luottamuksellinen vuorovaikutus lapsen ja vanhemman välillä voi jäädä syntymättä; tällöin lapsen perustuntemukseksi muodostuu epäluottamus. Kehitysvaiheen onnistunut läpikäynti synnyttää toivon tunteen ja uskon tulevaisuuteen. Tämä auttaa myöhemmässä vaiheessa lasta selviytymään eteen tulevista pettymyksistä ja vastoinkäymisistä. (Suhdesoppa 2008.)

Pikkulapsi-iässä keskeinen asema on motoriikalla, liikunnalla, puheella ja kielellä. Lapsi oppii tässä vaiheessa hallitsemaan itseään ja oman kehonsa toimintaa. Kehitysvaiheen onnistuessa lapsi itsenäistyy sekä oppii ilmaisemaan tahtoaan hallitusti ja joustavasti. Mikäli lapsi jää usein yksin pettymyksien ja vastoinkäymisten kanssa eikä niitä käsitellä, lapselle muodostuu vihamielinen suhtautuminen itseensä tai hän saattaa korostaa liiaksi itseään. Lapsi voi myös käyttäytyä piittaamattomasti toisia kohtaan. (Suhdesoppa 2008.)

Leikki-iässä lapsi tutustuu pääosin leikin avulla itseensä, muihin ihmisiin ja ympäröivään maailmaan kehittyneempien kognitiivisten valmiuksiensa avulla. Lapsi alkaa ymmärtää, ettei voi omia vanhempia kokonaan itselleen ja myös samaistuu samaa sukupuolta olevaan vanhempaansa. Moraali ja omatunto kehittyvät. Kehitysvaiheen onnistuessa lapselle muodostuu kyky tehdä aloitteita. Epäonnistuttuaan tässä lapsen

voi vallata syyllisyys, joka ilmenee liian ankarana omatuntona tai sen kokonaan kehittymättä jäämisenä. (Suhdesoppa 2008.) Leikki-iässä lapset kokeilevat aggressioitaan, pienet pojat ovat taipuvaisia painimiseen ja kierimiseen lattialla ja saattavat uhkailla toisiaan nyrkein, vaikka molemmat tietävät, kumpi on vahvempi. Samalla pojat oppivat tuntemaan omia aggressioitaan. Pienet tytöt taas tahtovat kiusata toisiaan. He kikkattavat yhdessä ja oppivat erilaisia ärsyttäviä käytöstapoja toisiltaan. Tämänikäisten lasten vanhempien tulisi varmistaa, että lapset solmivat läheisiä leikkisuhteita ja oppivat ystäväystymään ja leikkimään toistensa kanssa. (Brazelton 1995, 432.)

Varhaisessa kouluiässä peruskäsitys työnteosta ja omista kyvyistä kehittyy. Kehitysvaiheen onnistuessa lapsi tuntee itsensä taitavaksi ja kykenee oma-aloitteiseen työskentelyyn. Epäonnistuessaan se voi johtaa alemmuuden tunteen kokemiseen. (Suhdesoppa 2008.) Tässä vaiheessa lapset muodostavat läheisiä ystävyysuhteita, niin pojat kuin työtökkin muodostavat omia pienryhmiään. Lapset usein sulkevat jonkun ryhmän jäsenen ulkopuolelle ja kosiskelevat ja kiusaavat jotakuta. Vaikka vanhemmat eivät hyväksyisikään sitä rumaa kieltä ja kiusaamista, joka näihin ryhmiin ja läheisiin suhteisiin kuuluu, tässä vaiheessa ratkaisevan tärkeää lapsen kannalta on, että tämä oppii tuntemaan itseään. Pienryhmän avulla lapsi oppii toteuttamaan läheisyyden vaahteita, testaamaan tuota läheisyyttä ja lopulta solmimaan lujia ystävyysuhteita. (Brazelton 1995, 432.)

Nuoruusiän kehitystehtävä on oman identiteetin rakentaminen. Jos tämä vaihe ei onnistu, se näkyy yksilön persoonan roolien hajaannuksena. Ihminen ei myöskään kykene tekemään päätöksiä omaa elämäänsä koskien, eikä tiedä, kuka on. Hän kokee jäävänsä yhteiskunnan ulkopuolelle ja etsii omaa paikkaansa siinä. (Suhdesoppa 2008.)

5.2 Lapsi kriisissä

Kriisille on olemassa useita määritelmiä, ja niistä yksi on, että kriisi on hämmennyksen, ristiriidan ja sekasorron tila, jonka aiheuttaa ulkoinen tai sisäinen tapahtuma. Kriisiin liittyy uhkaa ja menetystä mutta aina lisäksi myös mahdollisuus inhimilliseen kasvuun. Se ei ole sairaus, ja se kestää vain tietyn ajan. Kriisi on kaikilla aina yksilöllinen, sillä siihen vaikuttavat aiempi elämänhistoria, ulkoiset olosuhteet, elinympäristö ja oma käsitys vaikeuksista. Iän lisäksi kriisin kokemiseen vaikuttaa lapsella myös se,

että hän on lapsi, ja lapsilla on lapsen tapa ajatella ja tuntea. (Jarasto & Sinervo 1997, 178.)

Mitä nuorempi lapsi on kyseessä, sitä tärkeämpää on, että hänen omat vanhempansa sekä muut lapselle läheisimmät ja tutuimmat aikuiset ovat auttamassa häntä kriisitilanteessa. Apu lapselle tulisi tuoda hänelle valmiiksi tuttuun ns. ”omaan” ympäristöön; kotiin, kouluun tai päivähoitoon. Kaikenlainen epävarmuus ja epätietoisuus ovat kriisistä selviytymisen esteitä. Auttamisen kannalta tärkeimpiä periaatteita ovatkin rehellisyys ja avoimuus. Kriisistä selviämisen edellytyksenä on tosiasioiden tietäminen ja todellisuuden kohtaaminen lapsen kestokyvyn mukaan annosteltuina. (Poijula 2007, 11.)

Lapsen ikä, kehitysvaihe ja persoonallisuus vaikuttavat siihen, kuinka lapsi suhtautuu vanhempiensa eroon. Osa lapsista näyttää tunteensa hyvin avoimesti ja pystyvät kertomaan niistä, osa lapsista ei kykene käsittelemään vanhempien eron tuottamaa surua ja pelkoa tulevasta muutoksesta. Hyvin usein lapset elättelevät toivetta vanhempien yhteen palaamisesta. Lapsi saattaa tuntea syyllisyyttä vanhempien erotessa ja kokea itsensä jollain lailla osalliseksi eroon. Lapsi saattaa tuntea vihaa, häpeää, surua ja pelkoa, mutta osa lapsista saattaa tuntea jopa helpotusta tilanteen rauettua kotona, mikä myös voi lisätä syyllisyyden tunnetta. (Taskinen 2001, 12.)

Lapsi ei itse osaa helpottaa oloaan tai hakea tarvitsemaansa apua, mikä onkin vanhemman tehtävä. Vanhemman tulisi kyetä oman surunsa, pettymyksensä, pelkonsa ja voimattomuutensa keskellä auttaa lasta tai ainakin huolehtia lapsesta niin, että lapsi saa tarvitsemansa avun, vaikka sitten ulkopuoliselta taholta. (Taskinen 2001, 12.) On ensiarvoisen tärkeää, että lapsi saa eronkin keskellä olla lapsi, eikä lasta aseteta tilanteeseen, joka ei hänelle kuulu, kuten vanhempien viestinvälittäjäksi toisilleen tai heidän riitojen keskelle. (Koskela 2009, 18.)

5.3 Traumaattinen kriisi

Traumaattinen kriisi on tilanne tai tapahtuma, jonka ihminen havaitsee tai kokee kestäättömäksi vaikeudeksi ja joka ylittää ihmisen senhetkiset voimavarat ja selviytymiskeinot. Se on väliaikainen järkytyksen ja hajaannuksen tila, josta ihminen ei kyke-

ne selviytymään käyttämällä opittuja tavanomaisia ongelmanratkaisukeinoja. (Poijula 2007, 32-33.)

Äkillisessä kriisissä psyykinen sopeutumisprosessi alkaa välittömästi. Järkyttävän tapahtuman laukaisema mielen sopeutumisprosessi noudattaa yleensä tiettyä kaavaa, joka koostuu sokki-, reaktio-, läpityöskentely ja integraatio- eli uudelleen suuntautumisvaiheesta. Mikäli mielen oma sopeutumisprosessi ei toimi, eikä sokkireaktio käynnisty, kestävästi tieto tai kokemus tunkeutuu mieleen, mieli hajoaa ja seurauksena on psykoottinen tila. (Saari ym. 2009, 20-21.)

Kriisin akuuttiin vaiheeseen kuuluvat sokki ja reaktiovaihe. Sokki suojaa mieltä liian pelottavalta totuudelta, koska mieli ei kykene vielä käsittelemään sitä. Sokissa ihmisen tietoisuus on muuttunut. Trauman kokenut voi vaikuttaa ulospäin hyvinkin rauhalliselta mielen kuitenkin ollessa kaaoksessa. Sokissa olevalle ihmiselle ei kannata kertoa tärkeitä tietoja, sillä tämä ei kykene vastaanottamaan eikä muistamaan niitä. Lapsissa sokki voi ilmetä lamaanumisena, voimakkaina reaktioina tai he voivat jatkaa aiempaa toimintaansa kuin mitään ei olisi tapahtunut. (Poijula 2007, 33.)

Psyykkiselle sokille ominaisia piirteitä ovat itku, huutaminen, paniikki, epäusko, torjuminen, lamaanuminen, kylmä rauhallisuus, kieltäminen ja pakeneminen. Sokkivaihe kestää yleensä tunnista muutamaan vuorokauteen. (Ruishalme & Saaristo 2007, 70.)

Reaktiovaiheessa mieli alkaa työstämään tapahtumaa muistojen, unien ja mielikuvien avulla, jotka tunkeutuvat toistuvasti mieleen pakottaen kohtaamaan todellisuuden ja sen herättämät tunteet ja reaktiot. Tämä vaihe kestää useita viikkoja. Reaktiovaiheeseen kuuluvat ihmisessä käynnistyvät tiedostamattomat puolustusmekanismit, joilla ihminen suojelee itseään liian tuskallisilta kokemuksilta. Tapahtuneen kieltäminen tai dissosiaatio eli katkos tietoisuuden jatkuvuudessa vaikuttaa käyttäytymiseen, ajatteluun ja tunteisiin. Reaktiovaiheeseen kuuluu myös surureaktio, jossa trauman kokenut yrittää hahmottaa tilannetta toistamalla jatkuvasti miksi-kysymystä sekä murehtimalla elämän epäoikeudenmukaisuutta. Tässä vaiheessa trauman kokenut pyrkii välttelemään tapahtumasta muistuttavia asioita, kuten aiheesta puhumista ja ajattelemista. Myös muistamattomuus ja ylivireystila ovat mahdollisia. (Poijula 2007, 33-34.)

Kriisin läpityöskentelyvaiheessa ilmenee usein muisti- ja keskittymisvaikeuksia, ärtyneisyyttä ja vetäytymistä sosiaalisista suhteista. Kriisin aiheuttaneiden tapahtumien ja olosuhteiden uudelleen käsittely ja traumojen työstäminen nousevat tässä vaiheessa esille. Ihminen alkaa tarkastella omia arvojaan, uskomuksiaan, omaa minäkuvaansa ja tulevaisuuden suunnitelmiaan uudelleen tapahtumien pohjalta. (Ruishalme & Saaristo 2007, 70.)

Läpityöskentelyvaiheessa ihminen alkaa taas suuntautua tulevaisuuteen menneiden murehtimisen sijaan. Läpityöskentelyn alkamisen vaihe voi vaihdella viikosta kuukauteen tai jopa muutamasta kuukaudesta vuoteen. Mikäli trauman kokenut ei kykene siirtymään elämässään eteenpäin ja sopeutumaan muutokseen, tulisi harkita ammatin tarvetta. (Pojjula 2007, 34.)

Traumaattisen kriisin viimeinen vaihe on integraatio. Tämä vaihe on jatkuva ja ihminen kokee tapahtumat ns. pysyvänä arpena, joka ei kuitenkaan estä läheisiä ihmissuhteita. Ihminen on päässyt yli pettymyksistä, ja horjunut itsetunto on tasapainottunut. Traumaattiseen kriisiin sisältyy aina myönteisen kasvun ja kehityksenkin mahdollisuus. Henkisen kasvun myötä ihmisen tärkeysjärjestykset muuttuvat, ja hän alkaa arvostaa läheisiä ihmisiä enemmän. Traumaattisen kriisin jälkeen paras lopputulos toimintakykyisyyden vahvistumisessa on sellainen, että lapsen selviytymisvoimavarat ja -kyvyt ovat paremmat kuin ennen kriisiä. Mikäli trauman kokenut henkilö ei kykene työstämään kriisiä osaksi omaa menneisyyttään, tämä voi aiheuttaa masennusta, eroahdistusta tai psyykkisiä häiriöitä, jotka voivat ilmetä joko lyhyen tai pitkän aikavälin jälkeen. Käsittelemättä jäänyt trauma voi ilmetä myös vuosia myöhemmin fyysisen terveyden riskeinä ja haavoittuvuutena myöhemmin eteen tulevissa elämän stressitilanteissa. (Pojjula 2007, 34.)

Lapsen reagointi kriisissä riippuu kriisin laadusta, lapsen iästä ja kehitystasosta, myös lapsen aiemmista kokemuksista ja ympäristön reagoinnista. Tasapainoinen, turvallisessa ympäristössä varttunut lapsi selviää yleensä vakavastakin kriisistä ilman psyykkisiä vaurioita. Lapsi tarvitsee aikuisten tukea asioiden ymmärtämiseen sitä enemmän, mitä nuorempi lapsi on kyseessä. (Saari ym. 2009, 61.)

Lapset käyttäytyvät kriisin aikana normaalista poiketen yrittäessään sopeutua uuteen tilanteeseen, koska asioiden sulattelu vaatii psyykkistä työtä. Kriisi sisältää aina

enemmän kuin pelkän tunneprosessin, sillä se sisältää myös muutoksen. Kokemus pakottaa lapsen sopeutumaan uuteen uhkaavaan tietoon. Kriisi saa yleensä lapsen tajuamaan oman haavoittuvuutensa, ja yrittäessään käsitellä uutta tietoa tapahtumaan liittyvät ajatukset ja tunteet saattavat nousta pintaan. Lapsen alkaessa kokea elämässään uusia muutoksia, käsittelemättömän kriisin seurauksena voi alkaa ilmetä erilaisia tunnereaktioita, kuten pelkoa, häpeää, syyllisyyttä ja masentuneisuutta. Kaikki reagoivat kriisissä omalla ainutlaatuisella tavallaan, mutta reaktioissa on myös yhteisiä piirteitä. Lasten reaktiot eroavat aikuisten reaktioista, sillä lasten kehitysvaiheet ja elämäkokemukset rajoittavat niitä. Lapsen kriisistä voidaan puhua silloin, kun ongelmat ovat liian vaikeita kestettäviksi ja lapsi reagoi niihin esim. ahdistumalla, tulemalla surulliseksi taikka ärtyisäksi. (Poijula 2007, 35.)

6 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa vanhemmille opas, jonka avulla vanhemmat pystyvät auttamaan lasta ilmaisemaan tunteitaan. Oppaan tarkoitus on herätellä ja auttaa vanhempia huomioimaan lapsen tarpeet eroproessin aikana sekä ymmärtämään tämän tunnemaailmaa kriisin keskellä. Lapsen kyky käsitellä vanhempien eroa voi olla rajallinen riippuen siitä, missä iässä ja kehitysvaiheessa lapsi on. Tällöin aikuisen velvollisuus on auttaa nimeämään lapsen läpikäymiä tunteita, ja on etsittävä tarvittaessa ulkopuolista apua, jonka kriisistä selvitään. Opas tulee Savonlinnan Perhepalvelukeskuksen käyttöön, jolloin henkilökunta voi jakaa sitä asiakkailleen tarpeen mukaan.

7 TUOTEKEHITYSPROSESSI OPINNÄYTETYÖN JÄSENTÄJÄNÄ

Opinnäytetyötämme jäsennetään tuotekehitysprosessin vaiheiden avulla käyttämällä Jämsän ja Mannisen viisivaiheista mallia, jotka ovat; kehittämistarpeen tunnistaminen, ideavaihe, tuotteen luonnostelu, tuotteen kehittäminen ja tuotteen viimeistely. Tuotekehitysprosessi on monen tahon, asiantuntijoiden ja sidosryhmien yhteistyötä. Erilaiset prosessityöskentelyn muodot ja periaatteet vievät toimintaa eteenpäin. Toteutettava hanke määrittää tuotekehitysprosessin tavoitteet ja aikaansaannokset. Riippuen siitä, onko toteutettava tuote tiedossa vai ei vai onko olemassa ongelma, johon etsitään ratkaisua, prosessin suunta määräytyy sen mukaan. (Jämsä & Manninen 2000, 28-29.)

7.1 Ongelmien ja kehittämistarpeiden tunnistaminen

Laatua kehitetään sosiaali- ja terveysalalla monin erilaisin keinoin, kuten tuottamalla asiakas- tai potilaskyselyjä. Näin tiedostetaan mahdolliset tarpeet organisaation ja palvelumuotojen kehittämiseksi. Tuotekehitysprosessin tavoitteeksi voidaan asettaa kokonaan uuden tuotteen kehittäminen ja näin tunnistettuun tarpeeseen vastaaminen. Keskeisintä tässä vaiheessa on selvittää, kuinka laajasta ongelmasta on kyse ja keitä se koskettaa. Myös ongelman esiintyvyys on selvitettävä. Eri osapuolilla voi olla erilaisia tarpeita, jolloin käsitys ongelman vakavuudesta ei kohtaa. Näistä asioista voidaan tehdä erilaisia kyselyjä ja lisäselvityksiä. (Jämsä & Manninen 2000, 29-31.)

Aloitimme opinnäytetyöprosessin yhteisellä palaverilla yhteistyökumppanimme Savonlinnan Perhepalvelukeskuksen kanssa. Palaverin tarkoituksena oli kartoittaa Perhepalvelukeskuksen ongelmia ja kehittämistarpeita. Alkuun oli keskustelua sovittelutilanteesta, jossa vanhempia heräteltäisiin kuuntelemaan lapsen tunteita tilanteessa, jossa lapsen perusturva on häiriintynyt. Palaverin päätteeksi sovimme, että jatkamme itsenäisesti ajatuksen viemistä eteenpäin ja olemme yhteydessä Perhepalvelukeskuksen sosiaalityöntekijä Tapani Kytöjokeen ja psykologi Päivi Kiviahoon, jotka toimivat jatkossa opinnäytetyömme työelämänohjaajina.

7.2 Ideavaihe

Ideavaiheessa prosessia varmuus kehittämisen tarpeesta on saatu ja varsinainen ideaprosessi alkaa. Ideointiprosessin tarkoituksena on löytää vastaus ongelmiin, jotka ovat sillä hetkellä ajankohtaisia. Tämän vaiheen pituus riippuu siitä, onko kyseessä valmiin tuotteen jatkokehittely vai kokonaan uuden tuotteen kehittäminen. Kokonaan uuden tuotteen ideoimisessa voidaan käyttää erilaisia lähestymis- ja työtapoja; yleisimpiä menetelmiä näistä ovat luovan toiminnan ja ongelmanratkaisun menetelmät, kuten aivoriihi ja tuplatiimi. Ideointiprosessiin osallistuu tavallisesti useampia ihmisiä, joista jokainen tuo erilaisuutensa projektiin. Tekijöiden lisäksi projekti tarvitsee kriitikon eli ohjaajan. Hänen tehtävänsä on valvoa prosessin kehittymistä ja jatkosuunnitelmia. Ideointia arvioivat sen kehittäjät sekä muut yhteistyötahot. Ennen päätöstä lopullisesta tuotteesta on hyvä kyseenalaistaa tuotteen toimivuus ja sen tarkoitus. (Jämsä & Manninen 2000, 35, 38-40.)

Perhepalvelukeskuksessa pidetyn alkupalaverin jälkeen jäimme pohtimaan, kuinka lapsen ääni saataisiin esille. Pohdimme asiaa useasta näkökulmasta, pääimmäisenä oli ajatus kerätä lasten kokemuksia vanhempien erosta. Tutkiessamme teoriapohjaa aiheesta päätimme kuitenkin lähestyä aihetta toisesta näkökulmasta, jossa etsisimme tietoa lapsen tunteiden käsittelystä vanhempien eroprosessin aikana. Alkuperäisen ajatuksen hylkäsimme havaitessamme sen, että lapsien kokemukset vanhempien avioerosta olivat pääosin aikuiseksi kasvaneitten lasten kertomia muistelmia. Useasta lähteestä tuli myös ilmi, että lapset tarvitsevat aikuisen apua ja tukea tunteiden käsittelyssä, ilmi tuli myös aikuisten kykenemättömyys auttaa lasta eron aikana. Ideavaiheen aikana syntyikin ajatus oppaasta, jota Perhepalvelukeskus voisi hyödyntää eroprosessia suunnittelevien ja sitä läpikäyvien vanhempien kanssa.

7.3 Tuotteen luonnostelu

Tämä vaihe alkaa, kun on tiedossa tuote, joka aiotaan suunnitella ja valmistaa. Luonnostelua ohjaa se, mitkä eri näkökulmat ja tekijät vaikuttavat tuotteen suunnitteluun ja valmistamiseen. Tuotteen laatu turvataan etsimällä vastauksia esille nousseisiin kysymyksiin tuotteen luonnosteluvaiheessa. Tuotteesta tulee laadukas, kun eri näkemyksiä tiivistetään yhteen, myös asiantuntijoiden tiedoilla on merkitystä asioita selviteltäessä. Tuotteen luonnosteluvaiheen pohjana käytetään tietoja asiakkaasta. Tärkeää on myös selvittää, ketkä ovat tuotteen hyödynsaajat ja käyttäjät. Tuotteen luonnostelun kannalta on hyödyllistä haastatella asiakasta paikan päällä, ja aiemmin tutkitun tiedon selvittäminen on merkityksellistä tuotteen luonnostelulle. Tuotteen luonnostelussa on hyvä ottaa selville organisaation yksikkökohtaiset linjaukset, kuten arvot ja periaatteet, joita tuotteen tilaaja noudattaa. Tuotekehityksessä on tärkeä selvittää eri rahoitusvaihtoehdot. (Jämsä & Manninen 2000, 43-51.)

Opinnäytetyömme luonnosteluvaiheen alussa olimme yhteydessä Perhepalvelukeskuksen Tapani Kytöjokeen ja Päivi Kiviahoon ideastamme ja pyysimme heiltä palautetta siitä, kuinka ideamme palvelisi heidän asiakkaitaan. Palaute oli kannustavaa ja saimme apua kirjallisen materiaalin hankintaan, jota pystyimme hyödyntämään tuotteen luonnostelussa. Löysimme kattavasti kirjallista materiaalia sekä luotettavia nettilähteitä, joiden pohjalta ajatus opinnäytetyön sisällöstä alkoi hahmottua. Mietimme myös tässä vaiheessa mahdollisuutta haastatella Perhepalvelukeskuksen henkilökuntaa, saadaksemme tietoa eroperheiden avuntarpeesta sekä avunsaatavuudesta.

Hyvän oppaan kriteerit

Hyvällä oppaalla tulee olla selkeä tavoite, joka ohjaa sen sisällön muodostumista sekä rakennetta. Sen tulisi olla näkijälleen ja lukijalleen helposti hahmotettavissa, mistä asiasta siinä on kyse. Selkeän tavoitteen avulla laajastakin aihealueesta saadaan rajattu, jolloin oppaan sisältö voidaan supistaa vain oleelliseen tietoon. (Parkkunen ym. 2001, 11-12.) Tärkeää onkin kiinnittää huomiota siihen, mitä sanotaan ja ennen kaikkea miten se sanotaan. Opasta suunniteltaessa olisikin hyvä perehtyä viestinnän teoriaan. (Torkkola ym. 2002, 11-12.) Sisällön tiedon tulee olla luotettavaa, puolueetonta ja ajankohtaista. Sen tulee olla näyttöön perustuvaa, tosin kokemuksellinenkin tieto tukee sisältöä. (Parkkunen ym. 2001, 12.)

Kohderyhmä määrittelee, kuinka oppaan sisältö tulisi rakentaa, tuleeko sen sisältää kattavat perustiedot aiheesta vai pelkästään keskeiset asiat. Tiedon rajaaminen voikin olla vaikeaa, mutta terveysaineistoissa kannattaa kuitenkin pysyä tiiviisti itse asiassa jättäen kaikki ylimääräinen oppaan ulkopuolelle. (Parkkunen ym. 2001, 12.) Iso osa julkaistuista terveysaineistoista on tehty ennalta valitulle kohderyhmälle (Torkkola ym. 2002).

Aineiston helppo luettavuus vaikuttaa lukijan kykyyn vastaanottaa tietoa ja hyödyntää sitä. Lauserakenteisiin ja käsitteisiin tulisi kiinnittää huomiota, lyhyet ja tietoa sisältävät lauseet saavat paremmin huomiota kuin pitkät ja vaikeasti ymmärrettävät. Käsitteet tulisi olla lukijan ymmärrettävissä. Tekstistä ei tulisi tehdä liian tiivistä, jolloin lukijan on vaikeaa hahmottaa ja ymmärtää lukemaansa. Tekstin rakenteen tulisi olla selkokielellä kirjoitettua, ja asiat kannattaa esittää positiivisesta näkökulmasta. (Parkkunen ym. 2001, 13-14.)

Terveysaineiston kokonaisuudessaan tulee olla selkeä, niin sisällöltäänkin kuin ulkoasultaan. Opasta suunniteltaessa tulee kiinnittää huomiota kirjasinkokoon ja -tyyppiin, tekstin sijoitteluun sekä kontrastiin. Näillä seikoilla voidaan tehdä oppaasta helpommin luettavan ja ymmärrettävän. (Parkkunen ym. 2001, 15-17.)

Kuvien käyttö tekstin tukena tukee muistia, lisää mielenkiintoa ja ymmärrettävyyttä, joka auttaa lukijaa sisäistämään saamansa informaation. Lisäksi kuvat vaikuttavat ihmisten asenteisiin ja tunteisiin, edellyttäen, että teksti ja kuvat ovat toisiinsa liitettävissä.

sä. Tutkimuksissa on kuitenkin ilmennyt, että tekstin merkitys on suurempi kuin kuvi-
en. (Parkkunen ym. 2001, 17-18.)

Oppaan taittoa suunniteltaessa on hyvä käyttää asettelumallia. Näin nähdään, kuinka
eri elementit asettuvat kohdalleen, kuten otsikot, teksti ja kuvat. Pystymalli on toimiva
yksi- ja kaksisivuisille oppaille, useampisivuinen voi toimia vaakamallinakin. (Tork-
kola ym. 2002, 55-56.)

7.4 Tuotteen kehittäminen ja teemahaastattelun tulokset

Tuotteen luonnosteluvaiheessa tehdyt valinnat vievät tuotteen kehittäminen eteenpäin.
Tuotteen kehittäminen jatkuu jäsentelöllä kerättyä aineistoa. Tuotteen kehittämisessä on
syytä kartoittaa riskit, kuten tietojen muuttuminen ja vanhentuminen. Kun valmistetaan
esimerkiksi opasta, sen suunnittelu etenee tuotekehityksen vaiheiden mukaan.
Oppaan suunnittelussa tulee huomioida, mihin tarkoitukseen opasta valmistetaan. Op-
paan tulee olla selkeästi luettavissa ja hyvin jäsennelty. Tekstin ja ulkoasun tulee olla
asiallista ja ammattikuntaan viittaavaa. (Jämsä & Manninen 2000, 54-57.)

Teemahaastattelu perustuu ennalta suunniteltujen teemojen läpikäymiseen haastattelun
aikana. Haastattelurunkoa (liite 2) ei tarvitse noudattaa järjestelmällisesti, ja haastateltava
voi itse päättää, kuinka paljon asioista haluaa keskustella. Haastattelijalla on mu-
kanaan vain tarpeellinen materiaali, jotta hän voi keskittyä itse haastatteluun. Apuna
voi käyttää pieniä lisäkysymyksiä tai avainsanoja. Keskustelun tulee edetä vapaasti ja
pikkutarkkoja kysymyksiä tulisi välttää. (KvaliMOTV 2011.)

Tuotekehittelyymme kuului Perhepalvelukeskuksen henkilökunnan haastattelu, koska
haastattelun avulla pystyimme selvittämään millaista apua eroprosessissa olevat per-
heet tarvitsevat. Haastatteluun valitsimme kuusi henkilöä, sairaanhoitajan, perhetera-
peutin, kaksi sosiaalityöntekijää ja kaksi psykologia. Haastattelut toteutettiin Perhe-
palvelukeskuksen tiloissa kunkin haastateltavan omassa työhuoneessa yksilöhaastatte-
luina. Menetelmäksi tutkimuksessamme valitsimme teemahaastattelun, koska silloin
haastattelu ei ole niin sidottu ennalta mietittyihin kysymyksiin, vaan meillä oli mah-
dollisuus tehdä lisäkysymyksiä. Haastattelurunko eteni teoriaosuuden mukaisesti, ja se
koostui teemoista ja niihin liittyvistä kysymyksistä. Teemat lähetimme haastateltaville
etukäteen pohdittavaksi. Haastattelun edetessä esitimme täydentäviä kysymyksiä, joil-

la halusimme selventää käsiteltävää teemaa. Haastattelutilanteessa toinen meistä toimi haastattelijana ja toinen vastasi keskustelun nauhoittamisesta sekä kirjaamisesta. Haastatteluiden kesto vaihteli puolesta tunnista tuntiin, aikaa kullekin haastattelulle oli varattu tunti. (Hirsijärvi & Hurme 2008, 136.)

Haastattelujen toteutus onnistui suunnitellusti. Varattu aika oli riittävä, joidenkin osalta haastattelu-aika jäi lyhyemmäksi. Haastattelut etenivät pääasiassa teemarungon mukaisesti, mutta joidenkin haastateltavien kohdalla jouduttiin esittämään tarkentavia kysymyksiä sekä lisäkysymyksiä. Haastattelujen ilmapiiri oli avoin ja rauhallinen, haastateltavat kertoivat työstään mielellään. Nauhoitetut haastattelut litteroitiin, mikä tarkoittaa, äänitallenteen purkamista tekstimuotoon. Tämä on aineiston hallitsemisen ja analysoinnin edeltävyysehto. Litteroinnissa kaikki sanat, lauseet ja virkkeet tulee puhtaaksikirjoittaa mahdollisimman tarkasti. Litterointi voidaan myös suorittaa niin, että vain tutkimuksen kannalta keskeisimmät asiat puhtaaksikirjoitetaan. Tässä on kuitenkin olemassa riski, että jokin tutkimuksen kannalta tärkeä asia jää huomioimatta. Opinnäytetyössämme litteroimme koko aineiston, sanasta sanaan. Tässä vaiheessa yhdistimme kaksi kysymystä toisiinsa, koska ne käsittelivät samaa asiaa ja vastaukset olivat samankaltaiset. (Ks. KvaliMOTV 2006.)

Haastattelumateriaali analysoitiin induktiivisella sisällönanalyysillä, joka tarkoittaa yhdistävien tekijöiden etsimistä haastatteluista, jolloin haastattelun pohjalla ei käytetä valmiita teorioita (Hirsijärvi & Hurme 2008, 136). Tämä on kolmevaiheinen prosessi, joista ensimmäinen vaihe on aineiston pelkistäminen, jossa litteroidusta aineistosta etsitään ja alleviivataan keskeisimmät kohdat. Toinen vaihe on ryhmittely, jossa pelkistetyistä ilmaisuista etsitään samankaltaisuuksia ryhmiteltäväksi, joista muodostuu alakategoriat. Alakategorioille etsitään yhdistäviä tekijöitä, joka muodostaa asiaa kuvaavan nimen yläkategorialle. Kolmas vaihe on teoreettisten käsitteiden luominen, tässä vaiheessa yläkategorioille muodostetaan yhtenäinen ja aiheen kokoava käsite. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108-111.)

Haastattelujen analysoinnin aloitimme keräämällä aineistosta teemakohtaisesti tärkeimmät asiat. Lauseet kerättiin muuttamattomina Word-tekstinkäsittelypohjalle. Tämän jälkeen aloimme kerätä pelkistettyjä ilmaisuja lauseista, eli muodostimme alakategorioita. Analysointiprosessi on kuvattu liitteessä 3. Seuraavaksi etsimme alakategorioista samankaltaisuuksia ja mietimme niille yhdistäviä tekijöitä, joista muodostui

yläkategorioita. Saman teeman sisällä olevat yläkategoriat yhdistettiin yhdistäviksi käsitteiksi, mikä selkeästi kuvaa kokonaisuutta.

Analysoinnin tuloksena syntyi viisi yhdistävää käsitettä: *hallittu eroprosessi, jota vanhemmat yhdessä vievät eteenpäin, lapsen tunteiden käsittely ja hyvinvoinnin varmistaminen tasapainoisen aikuisen turvin, yksilöllinen ja moniammatillinen auttamisprosessi lapsen ja perheen selviytymisen, moniammatillinen prosessi, jossa lapsen hyvinvointi avun keskeisenä lähtökohtana, koko perheen elämän tasapaino ja erosta selviytyminen toimivan vanhemmuuden kautta*. Kahdessa teemassa oli ainoastaan yksi kysymys, jolloin prosessi jäi näiden kohdalta yläkategoriavaiheeseen: *lapsen terveyden ja hyvinvoinnin kokonaisvaltainen huomiointi ja oikeuksien ja velvollisuuksien toteutuminen eroprosessissa epämääräistä*.

Oppaan rakenne muodostui haastattelujen analysoinnin tuloksista. Muodostimme taulukon, johon keräsimme kaikki alakategoriat. Seuraavaksi mietimme yhdistäviä tekijöitä kategorioille ja siitä kehittyi viisi aihealuetta: *lapsen reagointi, keinoja vanhemmille, teoriaa erosta, perhepalvelukeskus ja eri avuntarjoajat*. Sisällöllisesti teksti rakentui alakategorioita muokkaamalla ja yhdistelemällä.

Aiheet jakoivat oppaan rakenteen viiteen eri osaan, jolloin oli luontevaa tehdä oppaasta kaksipuoleinen, kolmeen osaan kääntyvä. Päädyimme ottamaan oppaaseen valmiit kuvat internetin ClipArt-sivuston kuvakokoelmasta, koska löysimme sieltä aiheeseen hyvin sopivia kuvia. Käsittelimme alkuperäisiä kuvia meille sopivimmiksi ja vaihdoimme värin punaiseksi. Molemmat muutokset antoivat oppaalle lämpimämmän ilmeen.

7.4.1 Erosta kertominen

Erosta kertomista kartoitettiin seuraavilla kysymyksillä: Miten ja milloin vanhempien tulisi kertoa lapsille erosta? Voiko lapsi osallistua eroprosessiin ja miten? Kriittiset tilanteet, joita vanhempien tulisi välttää?

Vastauksista selvisi, että *eroprosessin* tulisi olla *hallittu, jota vanhemmat yhdessä vievät eteenpäin*. Kun erosta on tehty lopullinen päätös, lapselle kertominen tulisi olla *perhekeskeinen* tapahtuma, jossa lapsen *tunteet ja tarpeet huomioidaan* ja asetetaan

etusijalle. Tilanne tulisi järjestää niin, että se on *lasta kunnioittava ja kaikin puolin hallittu*. Perhekeskeisessä lapsen tarpeet huomioivassa eron käsittelyssä nostettiin esille seuraavat asiat: *Eron käsittelyn tulisi tapahtua yhdessä niin, että lapsen tarpeet ja tunteet huomioidaan*. Lasta säästävä ja kehitystason huomioiva eroprosessi merkitsee sitä, että *lapsi otetaan osaksi eroprosessia*. Tällä tarkoitetaan niitä asioita, jotka suoraanaisesti lasta koskettavat muussa tapauksessa *lapsi jää eroprosessin ulkopuolelle*. Hallittu ja lasta kunnioittava tilanne tarkoittaa sitä, että *lapsen asema ja lasta vahingoittavat asiat huomioidaan*. *Aikuinen on velvollinen ottamaan vastuunsa tilanteista, niiden tulee olla turvallisia ja viestinnän oltava lasta huomioivaa*.

”tilanne olis rauhallinen ja kumpikin vanhempi vois niinkun kertoa tai yhdessä”

”siinä vaiheessa kun vanhemmat on tehneet eropäätöksen”

”lapsen tuota ikä ja kehitystaso pitää huomioida, mutta lapsihan on perheenjäsen”

”toisen vanhemman parjaaminen tai mustamaalaaminen on hyvin vaarallista”

”lasta kannattaa säästää kaikista sellasista mitä niinku normaali tilanteessaki haluais säästää”

7.4.2 Lapsen reagointi vanhempien eroon

Selvitimme lapsen reagointia vanhempien eroon kysymyksellä: Milloin vanhemman on syytä olla huolissaan?

Erossa on *lapsen terveys ja hyvinvointi huomioitava kokonaisvaltaisesti*. Vanhemman on syytä olla huolissaan, kun *lapsen käytöksessä alkaa näkyä selviä muutoksia tai lapsi alkaa oireilla eri tavoin*.

”et lapsen persoonallisuus jo muuttuu”

”sellasta syrjään vetäytymistä, liiallista hiljasuutta, leikkimaailman pyhäytymistä tai ykspuolisia leikkejä”

”Näitä fyysisiä oireita et koskee mahaan ja koskee päähän ja tai koskee johonkin”

7.4.3 Vanhemman keinot auttaa lasta

Vanhempien keinoja auttaa lasta selvitimme näillä kysymyksillä: Millä eri keinoilla vanhempi voi auttaa lasta? Voiko auttaja olla joku muu kuin oma vanhempi? Vanhempien keinot auttaa lasta tunteiden kanssa?

Haastattelusta selvisi, että *lapsen tunteiden käsittely ja hyvinvoinnin varmistaminen tulisi tapahtua tasapainoisen aikuisen turvin*. Tällä tarkoitetaan *yksilön ja perheen hyvinvoinnin vahvistamista, lapsen edun huomioivaa tasapainoista aikuista sekä tunteiden läpikäymistä lapsen kyvyt ja turvallisuuden tunne huomioiden*. Yksilön ja perheen hyvinvointia voidaan vahvistaa, *vahvistamalla yhteenkuuluvuutta, tunteet huomioiden ja niitä käsitellään eri menetelmin*. *Eron tulisi edetä lapsen ehdoilla*, kuitenkin niin, että *vanhempi huolehtii myös omasta hyvinvoinnistaan*. Tasapainoisella ja lapsen edun huomioivalla aikuisella tarkoitetaan sitä, että hänen tulisi huolehtia, että lapsi saa *apua joko lähipiiristä tai ulkopuoliselta auttajalta*. Auttaja voi olla joku *lapselle merkityksellinen aikuinen*. Tunteiden läpikäyminen lapsen kyvyt ja turvallisuuden tunne huomioiden tulisi siis tapahtua siten, että lapselle luodaan *turvallinen ympäristö eron läpikäymiseen*, jossa hänellä on mahdollisuus *käsitellä tunnemaailmaansa*.

”että on niin kun niitten tunteitten silminä ja korvina sille lapsellekin”

”huomioidaan lapsen kehitystaso ja ikä”

”lapsi voi näyttää ne kaikki tunteensa siinä”

”jos ite ei jaksa niin sit voi pyytää siihen ulkopuolista apua jostakin”

”merkityksellistä on et lapsella on joku välittävä aikuinen se ei aina tarvi välttämättä olla biologinen vanhempi”

7.4.4 Ulkoisen avun tarve

Kartoitimme ulkoisen avun tarvetta kysymyksillä: Milloin lapsi ja vanhemmat tarvitsevat ulkopuolista apua selvittääkseen erosta? Mistä apua voi hakea ja millaisia eri apumuotoja on olemassa? Avunsaannin kriteerit? Kuinka yleistä on hakea apua erotilanteissa?

Vastaukseksi saimme, että *auttamisprosessin lapsen ja perheen selviytymisen tukena tulee olla yksilöllinen ja moniammatillinen*. *Ulkopuolisen avun ja tuen turvin perhe pystyy selviytymään erosta*. *Avun tulee olla monimuotoista, yksilölle ja perheelle*

suunnattua. Apua on saatavilla tarpeen ja tilanteen mukaan, sillä avun hakeminen on yksilökohtaista ja ongelmien määrästä ja laadusta riippuvaista. Perheen selviytymisen ulkopuolisen avun ja tuen turvin tarkoittaa, että *perheen selviytymiskyky on vaikeutunut*. Eroprosessissa avun tarpeen arvioinnin tulisi tapahtua *lapsilähtöisesti*. Perheelle ja yksilölle suunnattu monimuotoinen apu voi olla *perusterveydenhuollon tarjoamia apumuotoja, perhe- ja lapsilähtöisiä erityispalveluita tai aktiivista ja omatoimista avunhakemista*. Avun saatavuus tarpeen ja tilanteen mukaan tarkoittaa sitä, että vaikka *apua on tarjolla eri tahoilta, avun saanti vaihtelee*. Avunhakijan onkin itse oltava *aktiivinen*. Avun hakeminen on yksilökohtaista ja riippuvaista ongelmien määrästä sekä laadusta, mikä merkitsee, että *avun tarvetta koetaan harvoin ja apua haetaan vasta jälkiselvittelyihin*. Avun hakemisen kynnyks on kuitenkin madaltunut.

”jos aikuiset eivät ite pysty keskenään näitä asioita ihan oikeesti niinkun sopimaan ja tavallaan et kaikki nää lapsen kannalta keskeiset asiat”

”lapsi saattaisi hyötyä siitä et pystyy jonkun ihan ulkopuolisen asiantuntijan kanssa keskustelemaan”

”jos joku perheenjäsen kokee et kaikki ei oo hyvin”

”Perheasiain neuvottelukeskus”

”tärkeintä olis löytää se ihminen joka pystyy kuuntelemaan”

”kyllä tänä päivänä varmaan on yhä yleisempää niinkun että ihmiset hakee apua”

7.4.5 Ulkopuolisen avun tarjoajat

Ulkopuolisen avun tarjoajia selvitimme kysymyksillä: Millaisia keinoja Perhepalvelukeskus voi tarjota vanhemmille auttaakseen lasta selviytymään tunteistaan eroprosessin aikana? Kuinka prosessi alkaa ja miten etenee? Voiko lapsi itse hakea apua?

Mitä muita ulkopuolisia tahoja on?

Saimme vastaukseksi, että se on *moniammatillinen prosessi, jossa lapsen hyvinvointi on avun keskeisenä lähtökohtana*. *Monipuolinen ulkoisen avun tarjonta takaa kokonaisvaltaisen prosessin perheen auttamiseksi*. *Lapsen kehitys ja ikä toimivat avun hakemisen määrittäjänä*. *Auttamisprosessi on kaiken kaikkiaan moniammatillinen ja lapsikeskeinen*. *Monipuolisella ulkoisen avun tarjonnalla tarkoitetaan perusterveydenhuoltoa, kaupunginpalveluita sekä muita ulkopuolisia tahoja*. *Kokonaisvaltainen pro-*

sessi perheen auttamiseksi alkaa *yhteydenotolla ja perheen tilanteen arvioinnilla*. Seuraavaksi *kartoitetaan avun tarve ja tehdään päätös asiakassuhteen aloittamisesta*. Avun saanti etenee *moniammatillisesti yksin ja yhdessä*. Lapsikeskeinen ja moniammatillinen auttamisprosessi tarkoittaa *lapsen tunteiden käsittelyä, jolloin lapsi on avun kohteena sekä vanhempien tukemista ammatillisin avuin*. Lapsen kehitys ja ikä määrittelee avun hakemisen muodon, jolloin *lapsi voi olla avun hakijana ja hakea apua eri tahoilta*. Vaikka *lapsi ei suoranaisesti toimisi avun hakijana*, hän voi käytöksellään ja oireilullaan hakea sitä vanhempiensa kautta.

”mitä ne perheet toivoo ja niitten pohjalta lähetään sitten tekemään”

”vanhemmalle sitä asiaa niin että se pystyy jotenkin avaamaan myöskin lapsille”

”moniammatillinen työryhmä”

”perheenjäseniä kaikissa eri kokoonpanoissa”

”kokonaistilanteen hahmottaminen ja sitten se semmonen räätälöity, yksilöity apu lapselle”

”lapsen kanssa ne on sitte vähän erilaisia menetelmiä, tietysti riippuu vähän iästä mut on piirtämistä ja on kuva juttua”

”lapsi on silloin avunhakija kun tuota hän reagoi niin, että tuota vanhemmat huomaa sen”

7.4.6 Vanhempien ja lasten oikeudet ja velvollisuudet

Vanhempien ja lasten tietoisuutta oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan selvitimme kysymällä: Kuinka perillä vanhemmat ovat oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan? Vastaukseksi saimme, että *oikeuksien ja velvollisuuksien toteutuminen on eroprosesseissa epämääräistä*. Kuten myös *vanhempien tekemät sopimukset ovat epämääräisiä*. Tämä voi johtua *epätietoisuudesta asioiden suhteen*. Jotkut vanhemmat ja lapset ovat *tietoisia eroon liittyvistä käytännöistä*.

”ihmiset on niinkun tänä päivänä tiedostavampia”

”vanhemmat on sopinu, sit ne on ainakin, jos se on puhuttu niin ne on vaan unohtunu”

”vanhemmat ja lapsetkin yleensä on tietoisia, että 12-vuotiasta lasta kuullaan”

”ei välttämättä kauheen hyvin oo niinkun perillä”

7.4.7 Vanhemmuus eron jälkeen

Eron jälkeistä vanhemmuutta selvitimme kysymyksillä: Kuinka olla vanhempi eron jälkeen? Etävanhempi? Lähivanhempi? Lasten asema eron jälkeen?

Saimme selville, että *toimivan vanhemmuuden kautta koko perheen elämäntasapaino ja erosta selviytyminen, on mahdollista. Toimiva vanhemmuus sääntöjä, sopimuksia ja toisen vanhemmuutta kunnioittaen takaavat onnistuneen eroprosessin ja vanhemmuuden. Lapsi on sijaiskärsijä erossa. Onnistunut eroprosessi ja vanhemmuus edellyttävät lapsen huomioimista ja toisen vanhemmuuden kunnioittamista. Nämä ovat myös edellytykset tilanteesta selviämiseksi. Toimiva vanhemmuus sääntöjä, sopimuksia ja toisen vanhemmuutta kunnioittaen tarkoittaa vanhempien välisten sopimusten noudattamista ja molempien vanhempien läsnäoloa. Väistämättä lapsi joutuu sijaiskärsijäksi erossa, koska niin moni asia muuttuu lapsen elämässä.*

”lapsen liittyvät asiat, että niistä pystyttäis kuitenkin siinä aina puhumaan ja sopimaan”

”turvataan niinkun se lapsen yhteys kumpaankin vanhempaan”

”sitä arkea ja sitä joka päiväistä elämää”

”lapsella on turvallinen olo et hän hänen tarpeensa tulee huomioida ja hän tulee kuulluksi”

”lapsen kannalta aattelee ylipäättään et onhan se hirveän iso muutos”

”Molempien vanhemmuutta kunnioitetaan, puolin ja toisin”

Lähestyimme haastateltavia sähköpostitse oppaan sisällön rakenteesta ja pyysimme heiltä mielipidettä asiaan. Ajankohta viestille oli heti haastattelujen jälkeen, jolloin emme vielä olleet analysoineet haastatteluja. Ehdotimme oppaan rakenteeseen viittä eri aihealuetta, jotka rakensimme haastattelun teemojen pohjalta. Nämä aihealueet olivat: *ulkopuolisen avun tarjoajat, lapsen reagointi, mitä vanhempien tulisi huomioida erossa, yleistä asiaa erosta ja tietoa Perhepalvelukeskuksen toiminnasta. Lähestimme viestin kaikille kuudelle haastateltavalle, kahteen eri otteeseen ja saimme kolmelta heistä palautetta sähköpostitse. Kahden mielestä oppaaseen mietityt aihe-alueet vaikuttavat loogisilta ja olennaiset asiat tulevat siinä esille. Oppaaseen toivottiin esi-*

merkkiä aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta, kuten saduista ja tarinoista, joita vanhemmat voivat yhdessä lapsen kanssa lukea. Sen haluttiin myös olevan vanhempien ajatuksia herättelevä ja lapsen tarpeisiin herkistävä. Esille tuli myös se, että opas voisi rohkaista vanhempia hakemaan apua, jos siihen yhtään tuntee tarvetta. Myös avun hakemisen yleisyyttä toivottiin korostettavan. Palaute oli kaikkiaan positiivista, siinä toivottiin kuitenkin, että opas pysyisi tiiviinä pakettina ja aiheet tukisivat toisiaan.

7.5 Tuotteen viimeistely

Tuotteen viimeistelyvaiheessa tuote olisi hyvä koekäyttää tai esitestata. Koekäyttäjinä voivat olla joko jo tuotekehitysprosessiin jo osallistuneet tai henkilöt, joille se on täysin tuntematon. Koekäyttäjällä tulisi olla mahdollisuus esittää muutosehdotuksia tai erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja. Näiden pohjalta alkaa tuotteen viimeistely, joka sisältää mm. yksityiskohtien viimeistelyä. Tässä vaiheessa suunnitellaan myös tuotteen jakelu ja mahdollinen markkinointi; näiden avulla lisätään tuotteen kysyntää ja turvataan tuotteen käyttöönotto. (Jämsä & Manninen 2000, 80-81.)

Oppasta esitestattiin kahdella hoitotyön opettajalla, lisäksi saimme palautetta opinnäytetyön ohjaajiltamme koulusta sekä Perhepalvelukeskuksesta. Oppaasta saatu palaute on kerätty koosteeksi liitteeseen 4. Testattava versio oli melkein lopullinen versio, koska oppaan rakenne muodostui nopeasti lähes lopulliseen muotoonsa. Saimme kuitenkin arvokasta palautetta, jonka pystyimme vielä ottamaan huomioon viimeistellesämme oppasta.

Oppaasta saatu palaute oli vaihtelevaa, suurimmalta osin positiivista. Ulkoasusta ei tullut yhtään kommenttia. Otsikkoon toivottiin vaihtoehtoa sanalle keinot, mutta emme kuitenkaan lähteneet nimeä muuttamaan, koska muilta esitestaajilta ei vastaavalaista palautetta tullut. Oppaan sisältöä pidettiin pääosin tiiviinä ja onnistuneena, kuitenkin joitakin muutoksia oppaan rakenteeseen ja tekstiin toivottiin. Palautteen perusteella tekstien paikkoja hieman vaihdeltiin ja sanamuotoja muutettiin selvemmäksi. Rakenteellisesti toivottiin joidenkin aihealueiden yhdistelemistä niin, että yleinen tieto erosta saisi enemmän tilaa ja alkuun tulisi selkeä johdanto. Sanavalintoja muutettiin joiltakin osin ja tekstiä yhdisteltiin tiiviimmäksi.

Oppaassa on esitelty ulkopuolisen avun tarjoajia, mikä herätti kysymyksen, kuinka laajat tiedot tulisi laittaa esille. Päädyimme kuitenkin käyttämään ainoastaan puhelinnumeroita, koska ensinnäkin tilan käyttö on rajallinen ja meistä tämä tieto on riittävä tässä yhteydessä. Eron käsittely Perhepalvelukeskuksessa-osio jätettiin kokonaisuudessaan muuttamatta, vaikka sen osalta oli joitain ehdotuksia. Tämä johtui siitä, että palaute Perhepalvelukeskuksesta oli tältä osin todella hyvä. Sitä pidettiin erinomaisena, tiiviinä ja selkeänä.

Yhdeltä esitestaajalta saimme lisäksi suullista palautetta, jonka mukaan oppaamme toimii juuri vanhempien herättäjänä lapsen tilanteesta. Testaaja epäili onko opas liian kaukana todellisuudesta, mutta samalla sanoi sen olevan juuri sen vuoksi toimiva. Oppaan lopullinen versio on liitteenä 5.

Esitestauksen palautetta käsitellessämme huomioimme eettisyyden ja testauksen luotettavuuden. Kaikki vastanneet ovat hoitotyönammattilaisia, joilla on monen vuoden kokemus hoitotyöstä. Palautetta antaneiden nimiä ei ole mainittu missään yhteydessä ja heidän antamansa palautteet, niin kirjalliset kuin sähköpostilla tulleet, on hävitetty asiaan kuuluvalla tavalla.

8 POHDINTA

8.1 Oppaan tarkastelu

Ero aiheuttaa monia muutoksia perheelle, jonka vaikutukset näkyvät päiväkodissa, koulussa ja työpaikoilla. Sairaanhoidtaja on työnsä kautta tekemisissä erovanhempien ja heidän lastensa kanssa. Ero itsessään voi aiheuttaa eriasteisia terveydellisiä ongelmia, joiden vuoksi perheet hakeutuvat avun piiriin, niin perusterveydenhuoltoon kuin muillekin sektoreille. Moni perhe, jolla on eroprosessi päällä, mutta omat keinot selvitä erosta eivät ole riittävät, kääntyy Perhepalvelukeskuksen, Kriisikeskuksen tai Perheasian neuvottelukeskukseen puoleen.

Eroperheen kohtaaminen vaatii sairaanhoitajalta herkkiä tuntosarvia, joilla aistia kaikkien osapuolten tuntemuksia. Perheen tilanne voi olla hyvin kaoottinen, etenkin prosessin alkuvaiheessa. Vanhemmat eivät välttämättä kykene yhteistyöhön eivätkä nä-

kemään asioita toisen vanhemman tai lapsen silmin. Hoitajan täytyykin kyetä olemaan puolueeton ja toimimaan jonkinlaisena sillanrakentajana.

Vanhemmat tarvitsevat usein neuvoja ammatti-ihmiseltä tilanteessa, jossa itse kokee olevansa hyvinkin avuton ja neuvoton. Sairaanhoidajalla pitää tuolloin olla tietoa eron vaiheista, jotta hän osaa antaa oikea-aikaista tukea ja ohjausta, niin vanhemmille kuin lapsillekin. Opinnäytetyömme tuloksena syntyneen oppaan tarkoitus on vastata tuohon tarpeeseen ja auttaa vanhempia näkemään tilannetta monesta eri näkökulmasta, sekä antaa vanhemmille keinoja selvittää eron tuomista haasteista.

Vanhemmalla voi olla vaikeuksia käsittää kokonaistilannetta ja kaikkea sitä, mitä erosta seuraa. Ajatuksia voi olla vaikea koota kriisin keskellä, eikä silloin välttämättä ole kykyä hahmottaa, mistä kaikista asioista tulisi eron keskellä huolehtia. Oppaassa käydään läpi näitä keskeisimpiä asioita, joita vanhempien tulisi ajatella siinä tilanteessa. Siinä annetaan myös keinoja siihen, kuinka eroprosessi voi onnistua ja kuinka saada vanhemmuus toimimaan erilleen muuton jälkeen, kun lapset vaihtavat vanhemmalta toiselle. Monilla vanhemmilla on juuri vanhemmuus hukassa eron jälkeen, kun muutos entiseen on niin suuri ja kokonaisvaltainen. Opas tuo myös esille yleisimmät avun tarjoajat, joihin vanhempi voi ottaa yhteyttä eron aiheuttaman kriisin hoitoon.

Oppaan keskeinen ajatus on lapsen kokonaisvaltainen huomiointi. Lapset usein jäävät eroprosessissa sivuun vanhempien ollessa kaiken keskipisteenä. Hoitajan onkin tärkeää nostaa esille lapsen ääni ja herätellä vanhempia kuulemaan sitä. Oppaassa korostetaan vanhempiä huomioimaan lapsi kaikissa tilanteissa, myös niissä, joissa lapsen ei ole hyvä olla osallisena. Siinä on myös otettu esille keskeisimmät asiat, joihin vanhempien olisi tärkeää kiinnittää huomiota lapsessaan eroprosessin aikana.

Opas on ensisijaisesti tehty Perhepalvelukeskuksen käyttöön herättämään ajatuksia ja keskustelua vanhempien ja henkilökunnan kesken. Näin saadaan aikaiseksi kommunikointia, joka on ensimmäinen askel sovintoon ja lapsen sekä vanhempien hyvinvointiin. Oppaaseen on varattu yksi aihealue kokonaan Perhepalvelukeskukselle, josta selviää, millaisin keinoin he voivat auttaa perhettä, niin lasta kuin vanhempia, selviämään erosta.

8.2 Opinnäytetyön prosessin arviointi

Opinnäytetyömme on tehty yhteistyössä Perhepalvelukeskuksen kanssa, mikä on ollut antoisaa, mukavaa ja kaikin puolin sujuvaa. Olemme saaneet apua ja tukea työelämänohjaajiltamme aina tarvittaessa sekä nauttineet heidän luottamuksestaan työskentelyämme kohtaan. Tehdessämme haastatteluja saimme hienon tilaisuuden nähdä, kuinka laaja-alaista ja moniammatillista työ Perhepalvelukeskuksessa on. Jokaisella haastateltavalla oli erilainen tausta, mikä tuli hyvin esille heidän tavassaan käsitellä asioita ja tehdä työtään. Työ Perhepalvelukeskuksessa on haastavaa, mielenkiintoista ja varmasti antoisaa.

Opinnäytetyömme eteni alusta lähtien sujuvasti, aihe oli mielenkiintoinen ja kantava. Alkuun tuntui vaikealta hahmottaa, kuinka opinnäytetyötä lähdetään rakentamaan, mutta kirjallisuuskatsauksen tekemisestä oli hyvä aloittaa ja siitä työ eteni luontevasti. Kirjallisuutta aiheesta löytyikin kattavasti, ja asiaa oli tarkasteltu monelta eri kantilta. Lukemamme kirjat olivat lastenkirjoista ammattikirjallisuuteen. Vaikka emme käyttäneet kaikkia kirjoja lähteinä opinnäytetyössämme, laajensivat ne näkemystämme aiheesta ja saimme kosketuspintaa eroprosessiin.

Prosessina opinnäytetyö antaa mahdollisuuden oppia uusia taitoja, niin teoriassa kuin käytännössä. Perhepalvelukeskuksen henkilökunnan haastattelut koimme mielenkiintoisiksi ja mukavaksi toteuttaa. Meidät otettiin hyvin vastaan, ja itse haastattelut sujuivat ongelmitta. Haastattelujen analysointi oli haastava prosessi, josta emme olisi selvinneet ilman ohjaajamme apua. Induktiivinen sisällönanalyysi on prosessi, jonka oppii vain ja ainoastaan tekemisen kautta. Hyvin tehty analyysi tuo haastattelujen tulokset helposti luettaviksi ja antaa hyvät lähtökohdat oppaan rakenteelle.

Opinnäytetyömme eteni lähes suunnittelemamme aikataulun mukaisesti. Työ eteni kaikkiaan sujuvasti ja yhteistyömme oli mutkatonta. Opinnäytetyötä aloittaessamme, päätimme tehdä lähes kaikki vaiheet yhdessä. Tämän koimme olevan hyvä ratkaisu opinnäytetyön onnistumiselle. Prosessi on ollut kaikkiaan haastava ja erittäin opettavainen kokemus. Tulevina sairaanhoitajina uskomme sen antavan meille valmiuksia kohdata eroperheitä ja auttaa sekä tukea heitä kriisissään.

8.3 Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys

Eettisyys on kaiken tutkimuksen perusta. Tutkijalla tulee olla aito kiinnostus aiheeseen, ja hänen tulee olla tunnollinen sekä rehellinen keräämässä aineiston suhteen. Tutkimuksessa tulee varoa kohtuuttoman vahingon aiheuttamista ja kunnioittaa ihmisarvoa sen kaikissa muodoissaan. Tutkimuksen eettisten vaatimusten noudattaminen jää tutkijan vastuulle. Kollegiaalinen arvostus ja ammatinharjoituksen edistäminen tulee muistaa tutkimusta tehtäessä. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2009, 172.)

Opinnäytetyömme kaikissa vaiheissa noudatimme eettisiä ohjeita ja huolehdimme materiaalin luotettavuudesta kerätessämme tietoa ainoastaan luotettavista lähteistä. Haastattelimme henkilöitä, joilla on monen vuoden kokemus työskentelystä perheiden ja lasten parissa. Haastatteluun osallistuminen oli vapaaehtoista, eikä haastateltavia pystytä materiaalista tunnistamaan. Haastattelun tulosten luotettavuuden varmistimme huolellisella litteroinnilla ja käsittelemällä materiaalia asiaan kuuluvalla tavalla. Kuuntelimme äänitteet useaan otteeseen ja sanasta sanaan tarkistimme, ettei virheitä päässyt tässä vaiheessa syntymään. Haastattelu- ja esitetausmateriaalia ei luovuteta kenellekään ulkopuoliselle taholle, vaan ne hävitetään asiaan kuuluvalla tavalla. Tutkimuslupaa opinnäytetyöllemme haimme kirjallisesti Sosterin hallintoylihoitaja.

8.4 Jatkotutkimusaiheet

Ajatuksia jatkotutkimusaiheista syntyi useitakin opinnäytetyötä tehdessämme. Avio- ja avoerot ovat yleistyneet huimaa vauhtia, ja koko ajan syntyy uusia yksinhuoltaja- ja uusioperheitä. Vanhemmat ja lapset ovat isojen muutosten ja haasteiden edessä perheiden käydessä läpi kuluttavaa ja raastavaa eroprosessia. Monesti se synnyttää jännitteitä perheenjäsenten välille eron tuomien muutosten myötä ja pitkäaikaisiakin prosesseja itse eroprosessin rinnalle.

Vuoroasuminen on yksi näistä muutoksista, johon yhä useammat vanhemmat päätyvät eron jälkeen. Vuoroasumisella tarkoitetaan sitä, että lapsi asuu tasapuolisesti molempien vanhempien luona. Käytännössä lapsen koti vaihtuu, esimerkiksi viikoittain vanhempien asuessa omissa kodeissaan. Ammattihenkilöt, joita haastattelimme opinnäytetyötämme varten, toivat esiin huolen siitä, millaisia vaikutuksia tällaisella järjestelyllä on lapsen pitemmällä aikavälillä. Jäimmekin miettimään, että olisi mielenkiintoista

haastatella lapsia, jotka ovat kokeneet vuoroasumisen hyvät puolet sekä siihen kohdistuvat haasteet.

Toinen aihe jatkotutkimukselle voisi olla uusioperheiden lasten suhteet. Erot koettelevat erityisesti lapsiperheitä, joissa lapset ovat pieniä ja perheessä eletään niin sanottuja ruuhkavuosia. Eron jälkeen vanhemmat saattavat aloittaa uuden parisuhteen, jossa molemmilla osapuolilla voi olla lapsia edellisestä liitosta. Tällainen tilanne voi tulla hyvinkin äkkiä lasten eteen vanhempien jatkaessa elämäänsä eron jälkeen. Lapselle tilanne voi olla äärimmäisen haastava, hän ei ole välttämättä ehtinyt toipua vanhempien eron aiheuttamasta surusta ja sen tuomista muutoksista. Vanhempi voi itse elää euforista ajanjaksoa, jossa uusi rakkaus vie aikaa ja energiaa pois vanhemmuudelta. Lapselle vanhemman uusi suhde merkitsee jälleen uusia muutoksia, jolloin hän tutustuu vanhemman uuteen kumppaniin ja tämän lapsiin. Tämä ajanjakso voi olla hyvinkin haastava lapselle, etenkin jos näin tapahtuu molempien vanhempien puolelta. Lapsen asemaa uusioperheen jäsenenä olisi mielenkiintoista tutkia, etenkin sitä miten lasten väliset suhteet muodostuvat uusioperheessä. Millaisilla keinoilla vanhemmat voisivat helpottaa lapsen tilannetta? Millainen merkitys suhteen muodostumiselle on lapsien iällä, kehitysvaiheella ja sukupuolella?

Kolmanneksi mietimme opinnäytetyöstämme syntyneen oppaan hyötyä Perhepalvelukeskuksen asiakkaille. Tehdessämme opinnäytetyötä mietimme, että opasta voisi hyödyntää kaikissa eron vaiheissa. Kun vanhemmat suunnittelevat eroa, opas voi herätellä ajatuksia siitä, miten ero vaikuttaa lapsiin ja millaisia muutoksia ero tuo perheen elämään. Jos eropäätös on tehty, opas voi herkistää vanhempia lapsen tarpeille ja tunteille. Sovittelussa opasta voisi hyödyntää samoin tavoin. Jatkotutkimuksessa voisikin selvittää, millaiset ovat ne tilanteet, joissa opasta on jaettu ja ovatko vanhemmat kokeneet siitä olevan hyötyä? Onko oppaan sisältö herättänyt ajatuksia tai keskustelua? Jäikö oppaasta puuttumaan jotain oleellista, jonka käytäntö on tuonut esille?

LÄHTEET

Ayalon, Ofra & Flasher, Adina 1997. Ketjureaktio. Lapset ja avioero. Tampere: Vastapaino.

Brazelton, T. Berry 1992. Käännekohtia. Lapsen kehitys vauvasta kouluikään. Helsinki: Otava.

Castrén, Anna-Maija 2009. Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: Caudeamus Helsinki University Press.

Elatusvelvollisten liitto ry 2011. Tapaamissopimukset. WWW-dokumentti.

<http://www.elatusvelvolliset.fi/?action=juttu&ID=106> Luettu 10.5.2011

Fiorini, Jody J., Mullen, Jodi Ann 2006. Counseling children and adolescents thought grief and loss. Research Press 12, 39.

Gottberg, Eva 2005. Perhesuhteet ja lainsäädäntö. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Hirsijärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hokkanen, Tiina 2005. Äitinä ja isänä eron jälkeen: Yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena. Jyväskylän yliopiston. Hoitotieteenlaitos. Pro gradu.

Jarasto, Pirkko & Sinervo, Nina 1997. Alle kouluikäisen lapsen maailma; Elämää varten. Helsinki; Jyväskylä: Gummerus.

Jämsä, Kirsi & Manninen, Elsa 2000. Osaamisen tuotteistaminen sosiaali- ja terveysalalla. Vantaa: Tammi.

Kankkunen, Päivi & Vehviläinen-Julkunen, Katri 2009. Tutkimus hoitotieteessä. Helsinki: WSOYpro Oy.

Kinnunen, Saara 2010. Kun tiet eroavat. Elämää avioeron jälkeen. Kauniainen: Perussanoma Oy ja Saara Kinnunen.

Koskela, Riikka 2009. Ero lapsiperheessä: Miten tukea lasta ja vanhempia? Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto/Neuvo-projekti.

KvaliMOTV. Litterointi. WWW-dokumentti.

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_2_1.html

Päivitetty 2006. Luettu 8.2.2012.

KvaliMOTV 2011. Teemahaastattelu. WWW-dokumentti.

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html

Päivitetty 28.4.2011. Luettu 1.10.2011

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361. Finlex 2011. WWW-dokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>

Lapsen normaali psyykkinen kasvu ja kehitys. 2007. TherapiaFennica.fi. WWW-dokumentti.

http://therapiafennica.fi/wiki/index.php?title=Lapsen_normaali_psyykkinen_kasvu_ja_kehitys. Päivitetty 11.9.2007. Luettu 10.4.2011.

Microsoft Office 2012. ClipArt kuvakokoelma. WWW-sivusto.

<http://office.microsoft.com/fi-fi/images/results.aspx?qu=perheet#pg:11>

Oikeusministeriö 2009. Mitä perheasioiden sovittelu on? Oikeusministeriön esitteitä. WWW-dokumentti.

<http://www.om.fi/text/Etusivu/Julkaisut/Esitteet/Perheasioidensovittelu/Mitaperheasioidensovitteluon>. Päivitetty 8.1.2009. Luettu 2.10.2011.

Parkkunen, Niina, Vertio, Harri & Koskinen-Ollonqvist, Pirjo 2001. Terveysaineiston suunnittelun ja arvioinnin opas. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki: Trio-offiset.

Pettilä, Ulla & Yli-Marttila, Lea 1999. Eron vaiheet. Kirja eroaville ja eroavien auttajille. Helsinki: Tietosamona. Fälth&Hässler AB, Smedjebacken.

Pojjula, Soili 2007. Lapsi ja kriisi, selviytymisen tukeminen. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy.

Ruishalme, Outi & Saaristo, Liisa 2007. Elämä satuttaa. Kriisit ja niistä selviytyminen. Helsinki: Tammi.

Saari, Salli 2009. Hädän hetkellä. Psykkisen ensiavun opas. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim & Punainen risti.

Sevón, Eija & Notko, Marianne 2008. Perhesuhteet puntarissa. Tampere: Tammer-Paino.

Sinkkonen, Jari 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: WSOY.

Suhdesoppa 2008. Lapsen kehitys. WWW-dokumentti.

<http://www.suhdesoppa.fi/itsetuntemus/lapsen-kehitys/>

Päivitetty 5.6.2008. Luettu 21.4.2011.

Taskinen, Sirpa 1993. Itke vain sydämeiin. Tausta-aineistoa perheasioiden sovitteluun. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino oy.

Taskinen, Sirpa 2001. Lapsen etu erotilanteissa: Opas sosiaalitoimelle. Stakes oppaita 46. Helsinki: Stakes.

Tilastokeskus 2011. Käsitteet ja määritelmät, perhe. WWW-dokumentti.

<http://www.stat.fi/meta/til/perh.htm>. Luettu 10.4.2011.

Torkkola, Sinikka, Heikkinen, Helena & Tiainen, Sirkka 2002. Potilasohjeet ymmärrettäviksi. Opas potilasohjeiden tekijöille. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Tammi.

UNICEF 2011. Mikä on lapsen oikeuksien sopimus? WWW-dokumentti. <http://www.unicef.fi/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus> Päivitetty 16.6.2011. Luettu 24.7.2011.

Vanhempainnetti 2011. Vanhempien ero. Mannerheimin lastensuojeluliitto. WWW-dokumentti. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/kipupisteita/perheen_kriisit_ja_muutokset/vanhempien_ero/ Päivitetty 21.4.2011. Luettu 25.4.2011

Väestöliitto 2011. Ero aiheuttaa lapselle stressiä. WWW-dokumentti. http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/perheiden_monimuotoisuus/lapset_ja_ero/stressitekijat/ Päivitetty 9.9.2011. Luettu 9.9.2011 Opinnäytetyön-suunnitelma.

Erosta kertominen lapsille

- Miten ja milloin vanhempien tulisi kertoa lapsille erosta?
- Voiko lapsi osallistua eroprosessiin ja miten?
- Kriittiset tilanteet joita vanhempien tulisi välttää?

Lapsen reagointi vanhempien eroon

- Milloin vanhemman on syytä olla huolissaan?
- Aikuisen oma kyky huolehtia?

Vanhemman keinot auttaa lasta

- Millä eri keinoilla vanhempi voi auttaa lastaan?
- Voiko auttaja olla muu kuin oma vanhempi?
- Vanhempien keinot auttaa lasta tunteiden kanssa?

Ulkopuolisen avun tarve

- Milloin lapsi ja vanhemmat tarvitsevat ulkopuolista apua selviytyäkseen erosta?
- Mistä apua voi hakea ja millaisia eri apumuotoja on olemassa?
- Avunsaannin kriteerit?
- Kuinka yleistä on hakea apua erotilanteissa?

Ulkopuolisen avun tarjoajat

- Millaisia keinoja Perhepalvelukeskus voi tarjota vanhemmille auttaakseen lasta selviytymään tunteistaan eroprosessin aikana?
- Kuinka prosessi alkaa ja miten etenee?
- Voiko lapsi itse hakea apua?
- Mitä muita ulkopuolisia tahoja on?

Vanhempien ja lasten oikeudet ja velvollisuudet

- Kuinka perillä vanhemmat ovat oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan?

Vanhemmuus eron jälkeen

- Kuinka olla vanhempi eron jälkeen?
- Etävanhempi?Lähivanhempi?
- Lasten asema eron jälkeen?

<ul style="list-style-type: none"> - ei väkivaltaa, päihteitä, parjaamista - ei riidan jälkeen - ei saa syytellä - ero keskustelu ei kuulu lapsille - aikuinen ottaa vastuun - vanhempi auttaa - vanhempien päätös - aikuiset selvittää - aikuiset huolehtii - puolen valitsemisesta lapsi vapautettava - selitä huonoa käytöstäsi lapselle - pyydä anteeksi tarvittaessa - molemmat vanhemmat säilyy - vanhemmat yhdessä - ei johdu lapsesta - lasta tulee suojella - lapset erillään toivottomuudesta - myönteinen ilmapiiri - rauhallinen ja sopiva tilanne - erosta selvittää - turvallinen arki - korostettava asioita jotka ei muutu - omin sanoin - puhua yleisellä tasolla - pelon sanottaminen 	<p>lasta vahingoittavat asiat huomioitava</p> <p>aikuisen velvollisuus ja vastuunotto</p> <p>lapsen aseman huomioiminen</p> <p>turvallinen tilanne</p> <p>lasta huomioiva viestintä</p>	<p>hallittu ja lasta kunnioittava tilanne</p>	
--	---	--	--

LAPSEN REAGOINTI VANHEMPIEN EROON**Milloin vanhemman on syytä olla huolissaan?**

<ul style="list-style-type: none"> - käytösongelmat - lapsi ei pysty toimimaan - lapsi ei pysty keskittymään - lapsi reagoi viiveellä - lapsi jämähtää - vaikuttaa kouluun - ei leiki - varastelee - muistamattomuus - ei jaksakaan kavereitten kanssa - vetäytyy syrjään - jumiutunut leikki - yksipuoleinen leikki - yletön riehuminen - ei reagoi - ei pääse eteenpäin - 	<p>muutokset lapsen käytöksessä</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - lapsen persoona muuttuu - syömispulmat - on iloton - on ärtyisä - on aggressiivinen - tulee unihäiriötä - kastelua - voimakasta kiukkua - liiallista hiljaisuutta - selittämätöntä kiukkua - masennuksen oireita - viiltelyä - fyysisiä oireita - prosessi pitkittyy - erotilanne itsestään 	<p>lapsi oireilee eri tavoin</p>	<p>lapsen terveyden ja hyvinvoinnin kokonaisvaltainen huomiointi</p>

VANHEMMAN KEINOT AUTTAA LASTA

Millä eri keinoilla vanhempi voi auttaa lasta? Voiko auttaja olla joku muu kuin oma vanhempi? Vanhempien keinot auttaa lasta tunteiden kanssa?

<ul style="list-style-type: none"> - syli - läheisyys - kuuntelemalla - juttelemalla - olemalla kiinnostunut - olemalla rehellinen - oikeus olla iloinen - lapsen ikä ja kehitys huomioiden - rohkaisemalla lasta puhumaan - antamalla mahdollisuus puhua - ymmärtämällä lapsen tilanne - olemalla läsnä - tukemalla lasta arjessa - arki ja rutiinit jatkuvat - lapsi ajan tasalla - suhteet säilyvät - aikaa sopeutumiselle - tunteitten sanottamista - sallimalla tunteet - tunteiden näyttäminen - 	<p>eron eteneminen lapsen ehdoilla</p>		
<ul style="list-style-type: none"> - hauskoja hetkiä yhdessä oloa - yhdessä sureminen - 	<p>yhteenkuuluvuuden vahvistaminen tunteet huomioiden</p>	<p>yksilön ja perheen hyvinvoinnin vahvistaminen</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - maalaminen - piirtäminen - leikki - sadut - liikunta - suihku - 	<p>menetelmiä tunteiden käsittelemiseen</p>		
<ul style="list-style-type: none"> - vanhempi käsittelee omat tunteet olemalla itselleen armollinen 	<p>vanhemman oma hyvinvointi</p>		

<ul style="list-style-type: none"> - olemalla luotettava aikuinen - lapsi ei eroa vanhemmista - aikuisen vastuu lapsesta - ulkopuolinen auttaja 			
<ul style="list-style-type: none"> - tärkeää olla oma vanhempi - voi olla - jos vanhempi ei kykene - lapsi voi nimetä aikuisen - lapselle tärkeä aikuinen - - isovanhemmat - kummit - tädit, sedät, enot - naapurit - ystävät - - päiväkodista aikuinen - koulusta aikuinen - ulkopuolinen ammattiapu - terapia suhde - aikuinen joka kestää lapsen tunne- maailman - neutraali aikuinen 	<p>lapselle merkityksellinen aikuinen</p> <p>apu lähipiiristä</p> <p>ulkopuoliset auttajat</p>	<p>tasapainoinen ja lapsen edun huomioiva aikuinen</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - käydään läpi tunteita - sanoitetaan tunteita lapselle - rohkaistaan tunteiden näyttöön - vahvistetaan tunne-elämää - autetaan lasta tunteittensa kanssa - - kuvaillaan mitä ero tarkoittaa - on lapsen käytettävissä - käydään eroa läpi - turvaa lapselle - antamalla rakkautta ja rajoja - olemalla läsnä - antamalla läheisyyttä - auttaa lasta auttamalla itseään 	<p>tunne maailman käsittelyä</p> <p>turvallinen ympäristö lapselle eron läpikäymiseen</p>	<p>tunteiden läpikäymistä lapsen kyvyt ja turvallisuuden tunne huomioiden</p>	

<ul style="list-style-type: none"> - perusterveydenhuolto - mielenterveysvastaanotto - sosiaalipalvelut - lastenvalvojat - neuvola - terveydenhoitaja - kouluterveydenhoitaja - työterveyshuolto - psykologit - - perheasiain neuvottelukeskus - perhepalvelukeskus - perhepalvelut - kriisikeskus - - järjestöt - yhdistykset - yksityinen - vertaistuki - projektit - hankkeet - netti - MLL:n sivut - eroneuvo.fi - ystävät 	<p>perusterveydenhuollon tarjoamat apumuodot</p> <p>perhe- ja lapsilähtöiset erityispalvelut</p> <p>aktiivinen ja omatoiminen avunhakeminen</p>	<p>monimuotoista yksilölle ja perheelle suunnattua apua</p>	<p>yksilöllinen ja moniammatillinen auttamisprosessi lapsen ja perheen selviytymisen tukena</p>
<ul style="list-style-type: none"> - jos hakee ajoissa - hakee sinnikkäästi - pitää saada apua - - tahoja on - kriisikeskuksesta saa - perhepalvelukeskuksesta saa tilanteen mukaan - lähetteellä erikoissairaanhoidon - - jonotusajat pitkät varhaiseen tukeen - riippuu tilanteesta 	<p>aktiivinen avunhakija</p> <p>apua tarjolla eri tahoilta</p> <p>avun saanti vaihtelevaa</p>	<p>avun saatavuus tarpeen ja tilanteen mukaan</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - todella pieni määrä - harvemmin 	<p>harvoin ei koeta avun tarvetta</p>		

LIITE 2(8).
Analysointiprosessi

<ul style="list-style-type: none">- hakeminen yleistynyt- aika yleistä- aika paljon- apua haetaan perusterveydenhuol- lost - haetaan jälkiselvittelyihin	avun hakemisen kynnys madaltunut apua haetaan vasta jälkiselvittelyyn	avun hakeminen yksilökohtaista ja riip- puvainen ongelmien määrästä sekä laa- dusta	
--	--	--	--

LIITE 2(10).
Analysointiprosessi

<ul style="list-style-type: none"> - lyhyt kartoitus tilanteesta - annetaan ohjausta - puhelut kirjataan - ohjataan tarvittaessa muualle - hoitotyön tekijä arvioi - - työryhmän kokous käsittelee - kiireellisyys - yksilöllinen tilanne - yhteydenotto avun hakijaan - jonokirje - ensikäynti nopeasti - - työpari työskentely - moniammatillinen tiimi - lasta ja vanhempaa tavataan erikseen - yksilöaikoja - perheen toiveet - vanhemmat yhdessä tai erikseen - molemmat vanhemmat tietoisia - kuunnellaan molempia vanhempia - kuunnellaan lasta - lapsen tilanne avataan vanhemmille - räätälöity apu - omat menetelmät lapselle - tunnetilojen kartoitus - annetaan ohjausta - annetaan tietoa - psykologin kartoituksia 	<p style="text-align: center;">↓</p> <p>kartoitetaan avun tarve ja tehdään päätös asiakassuhteen aloittamisesta</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>moniammatillisesti yksin ja yhdessä</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>kokonaisvaltainen prosessi perheen auttamiseksi</p>		<p style="text-align: center;">moniammatillinen prosessi jossa lapsen hyvinvointi avun keskeisenä lähtökohtana</p>
<ul style="list-style-type: none"> - en muista - ei taida - lapsi hakee vanhempien kautta reagoimalla - ei välttämättä perhepalvelukeskuksesta - - tietenkkin voi olla - aika vähän 	<p>lapsi ei suoranaisesti toimi avun hakijana</p> <p>lapsi voi olla avunhakijana</p>		

LIITE 2(11).
Analysointiprosessi

<ul style="list-style-type: none"> - alle 18v. voisi hakea - voi, ei ihan pieni - nuorisopuolella enemmän - ohjautuvat nuorisopsykiatriaan - vaatii topakan lapsen - kriisipuhelimeen - auttavaan puhelimeen - hakee kouluterveydenhoitajalta - hakee koulupsykologilta - hakee koulukuraattorilta - hakee opettajalta - kasvatus- ja perheneuvolaan nuori-soikäinen 	<p>lapsi hakee apua eri tahoilta</p>	<p>lapsen kehitys ja ikä avun hakemisen määrittäjänä</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - neuvola - mielenterveysvastaanotto - Perhepalvelukeskus - Perheasiain neuvottelukeskus - seurakunnat - sosiaalitoimi, lastenvalvoja - Kriisikeskus - järjestöt - SPR - MLL perhekerho - lastensuojelun keskusliitto - neuvokeskus - netti 	<p>perusterveydenhuolto</p> <p>kaupunginpalvelut</p> <p>muut ulkopuoliset tahot</p>	<p>monipuolinen ulkoisen avun tarjonta</p>	

VANHEMPIEN JA LASTEN OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET

Kuinka perillä vanhemmat ovat oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan?

<ul style="list-style-type: none">- lapset eivät ole perillä- vanhemmat eivät aina- tietämättömyys termeistä- miettivät oikeuksiaan- miettivät velvollisuuksiaan	epätietoisuutta asioista	
<ul style="list-style-type: none">- tiedostavat paljon- 12v. pitää kuulla- ovat tiedostavampia- oikeuksista tiedetään- lapsella oikeus molempiin vanhempiin- lapsella oikeus tavata vanhempia	ollaan tietoisia eroon liittyvistä käytännöistä	oikeuksien ja velvollisuuksien toteutuminen eroprosessissa epämääräistä
<ul style="list-style-type: none">- sovitaan suullisesti- unohdetaan sovittu	tehdään epämääräisiä sopimuksia	

VANHEMMUUS ERON JÄLKEEN

Kuinka olla vanhempi eron jälkeen?

Etävanhempi? Lähivanhempi?

Lasten asema eron jälkeen?

<ul style="list-style-type: none"> - lapsi tarvitsee molemmat vanhemmat - lapsen tarpeet huomioidaan - ero syö voimavaroja vanhemmuudelta - vanhempi pysyy lapsen elämässä - ei puhuta pahaa toisesta vanhemmasta - kunnioitetaan vanhemmuutta - vanhemmat pystyvät yhteistyöhön - tehdään kompromisseja - kuunnellaan lasta - hyvät oltavat molempien luona - ero ei muuta vanhemmuutta - lapsen luottamus vanhempiin - hakee apuja saadakseen voimavaroja joustetaan - ei vertailla vanhemmuutta - ei mustasukkaisuutta lapsesta - ei sidota lasta puolelle tai vastaan - tapaamiset onnistuvat - lapsi yhteinen - elämä jatkuu - turvallinen arki - kriisistä voi selvitä 	<p>lapsen huomioiminen</p> <p>toista kunnioittava vanhemmuus</p> <p>tilanteesta selviäminen</p>	<p>onnistunut eroprosessi ja vanhemmuus</p>	<p>koko perheen elämäntasapaino ja erosta selviytyminen toimivan vanhemmuuden kautta</p>
---	---	--	---

LIITE 2(14).
Analysointiprosessi

<ul style="list-style-type: none"> - sopimukset ja säännöt tärkeitä - taloudellinen tuki käytettävä lapseen - lapsen arki turvallista, ennakoitavaa ja toistuvaa - vanhemmat mukana lapsen elämässä - etävanhempi osoittaa kiinnostusta lapseen - keskusteluyhteys vanhempien välillä - päästään eteenpäin elämässä - ei tuoteta lapselle pettymystä - vanhemmuutta kunnioitetaan 	<p>vanhempien väliset sopimukset</p> <p>molempien vanhempien läsnä olo erossa</p>	<p>toimiva vanhemmuus sääntöjä, sopimuksia ja toisen vanhemmuutta kunnioittaen</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - iso muutos lapsen elämässä - paljon sopeutumista - lapsella mahdollisuus samaan kuin aiemmin 	<p>lapsen elämä muuttuu</p>	<p>lapsi sijaiskärsijänä erossa</p>	

Kooste esitestauksen palautteesta

Kooste oppaan esitestauksesta saadusta palautteesta:

Opas kokonaisuudessaan

- Oppaasta tulee esille laaja perehtyminen aiheeseen
- Oppaasta löytyy olennaiset asiat
- Opas toimii hyvin vanhempien herättäjänä.

Oppaan rakenne ja teksti

- Yhden testaaajan mielestä otsikossa voisi käyttää jotain muuta sanaa ”keinot” sanan tilalla.
- Oppaan alkuun useampi testaaaja toivoi teoriaosuutta erosta.
- Yksi piti Eron käsittely Perhepalvelukeskuksessa -osiota erinomaisena.
- Useamman testaaajan mielestä joitakin osioita voisi yhdistää, jolloin asioiden toisto jäisi pois.
- Useamman testaaajan mielestä joidenkin lauseiden rakenteita voisi muuttaa joltain osin ymmärrettävämmäksi.
- Yhden mielestä sanat ”moniammatillinen” ja ”eroproessi” kaipaavat selvitystä.
- Yksi toivoi Ulkopuolisen avun tarjonta -osioon selvennystä, mistä kaupungista tai alueesta on kyse.
- Yksi testaaaja mietti, riittääkö puhelinnumero avuntarjoajiin vai pitäisikö olla osoitteet.
- Yhden testaaajan mielestä joihinkin lauseisiin pitää lisätä sanoja selventämään asiaa, kuten erosta puhuttaessa, käytettäisiin vanhempien eroa.

PERHEPALVELUKESKUS APUNA ERON

KÄSITTELYSSÄ

Perheen ulkopuolisen avun tarve

- Kun perheen selviytymiskyky on vaikeutunut, ja omat keinot eivät riitä, tarvitaan ulkopuolista apua.

Perhepalvelukeskus avun antajana

- Yhteydenotossa kartoitetaan perheen tilanne ja arvioidaan avun tarvetta sekä kiireellisyyttä.
- Perhepalvelukeskus antaa moniammatillista apua.

Lapsikeskeinen, moniammatillinen auttamisprosessi

- Auttamisprosessin keskipisteenä on lapsi.
- Lapsen tunteita käsitellään monin eri menetelmin.
- Vanhempia ohjataan lapsen kokonaisvaltaiseen tukemiseen.

Ulkopuolinen apu yksilön ja perheen hyvinvoinnin

tukena

- Yhteenkuuluvuuden tunnetta on tärkeää vahvistaa eron kaikkien osapuolten tunteet huomioiden.
- Lapsi tulee huomioida eron kaikissa vaiheissa.
- Tunteiden käsittelemiseen löytyy useita eri menetelmiä.
- Vanhemman velvollisuus on huolehtia myös omasta hyvinvoinnistaan.

ULKOPUOLISEN AVUN TARJONTA

Perusterveydenhuolto

- Terveyskeskus
- puh. (015) 527 2000
- Mielenterveyspalvelut
- puh. (015) 527 2000
- Neuvola puh. 044-4172810
- Perhepalvelukeskus puh. 044-4172841

Kaupunginpalvelut

- Sosiaalivirasto, neuvonta
- puh. 044-4174121

Muut ulkopuoliset tahot

- Perheasiain neuvottelukeskus
- puh. (015) 576 8037
- Kriisikeskus puh. (015) 273 700

Muut palvelut

- Valtakunnallinen kriisipuhelin (24h)
- puh. 010 195 202
- www.mll.fi
- www.redcross.fi
- www.eroneuvo.fi

VANHEMPIEN KEINOT

AUTTAA LASTA

EROPROSESSISSA

ERO - kun siitä tulee totta

Lasta kunnioitava ja hallittu eroprosessi

- Aikuisen tulisi ottaa vastuu ja hoitaa velvollisuutensa eroprosessissa.
- Lapsen asema, turvallisuuden tunne ja kyky ottaa tietoa vastaan, tulisi huomioida prosessin kaikissa vaiheissa.
- Vanhempien olisi hyvä pystyä yhdessä käymään eroa läpi lasten kanssa, huomioiden heidän tunteensa ja tarpeensa.

Oikeuksien ja velvollisuuksien toteutuminen

eroprosessissa

- Oikeuksien ja velvollisuuksien noudattaminen on kaikkien osapuolten etu.
- Laki määrittelee lasten ja vanhempien oikeudet ja velvollisuudet.
- Sopimukset tulisi tehdä kirjallisena ja vahvistaa, lastenvalvojan luona.

Onnistunut eroprosessi ja vanhemmuus

- Ennakoitava, toistuva arki tukee lapsen ja vanhemman selviytymistä erossa.
- Lapsen huomioiminen tulisi olla keskeisessä asemassa.
- Tilanteesta selviämisen tunne antaa voimia vanhemmuudelle ja tukee eroprosessia.

LAPSEN HUOMIOIMINEN EROSSA

Lapsen hyvinvoinnin ja terveyden kokonaisvaltainen

huomioiminen

- Lapsen käyttäytyminen tai persoona voi muuttua.
- Lapsessa näkyviin muutoksiin tulee aina reagoida.
- Lapsi voi alkaa oireilla fyysisesti tai psyykkisesti eri tavoin.
- Aikuisen uhkaava käyttäytyminen vahingoittaa lasta.
- Lapsi tulisi pitää erokäsittelyn ulkopuolella niissä asioissa, jotka eivät hänelle kuulu ikänsä ja kehitystasonsa puolesta.

Lapsen kyky käsitellä tunteita ja selvitä muutoksesta

- Lapsi tarvitsee ympärilleen turvallisen ympäristön tunteiden käsittelylle ja vanhempien eron läpikäymiselle.
- Vanhempien ero tuo monia muutoksia lapsen elämään, joista selvitäkseen lapsi tarvitsee molempien vanhempien turvaa ja huolenpitoa.

VANHEMPI LAPSEN TUKENA

Toimiva vanhemmuus

- Vanhempien välisiä sopimuksia tulisi noudattaa, lapsen parasta ajatellen.
- Lapsella tulisi olla samanlaiset säännöt molempien vanhempien luona.
- Toimiva vanhemmuus tarvitsee vanhempien molemminpuolisen kunnioituksen.

Lapsen tukena tasapainoinen ja lapsen edun

huomioiva aikuinen

- Oma vanhempi on lapselle ensisijainen tuki ja turva, mutta auttaja voi olla joku muukin lapselle merkityksellinen aikuinen.
- Lapsi voi tarvita ammatillista apua selviytyäkseen.

KIRJALLISUUS AVUKSI EROPROSESSIIN

Vanhemmalle

- Pettilä Ulla, Yli-Marttila Lea, 1999: Eron vaiheet
- Poijula Soili, 2007: Lapsi ja kriisi, selviytymisen tukeminen
- Kinnunen Saara, 2010: Kun tiet eroavat

Lapselle

- Kiianmaa Kari, 2005: Huomenna on paremmin
- Cole Babette, 1998: Avioerotus
- Saarenvirta Sinimarja, 2004: Älkää huutako

